

MATERIAŁY I STUDIA

Zeszyt nr 190

Stopy wejścia i wyjścia w polskim przetwórstwie przemysłowym na tle innych krajów

Badania demografii przedsiębiorstw

Wojciech Rogowski, Jacek Socha

Warszawa, marzec 2005 r.

Autorzy są pracownikami Departamentu Analiz Makroekonomicznych i Strukturalnych Narodowego Banku Polskiego.

Wojciech.Rogowski@mail.nbp.pl; Jacek.Socha@mail.nbp.pl; tel. (22) 653 23 07.

Autorzy pragną podziękować uczestnikom dyskusji na seminarium NBP – w szczególności J. Kotowskiemu i A. Lipowskiemu. Odpowiedzialność za wszelkie błędy ponoszą autorzy. Komentarze mile widziane.

Poglądy zawarte w tekście odzwierciedlają wyłącznie stanowisko autorów.

Projekt graficzny:

Oliwka s.c.

Skład i druk:

Drukarnia NBP

Wydął:

Narodowy Bank Polski
Departament Komunikacji Społecznej
00-919 Warszawa, ul. Świętokrzyska 11/21
tel. (22) 653 23 35, fax (22) 653 13 21

© Copyright Narodowy Bank Polski, 2005

Materiały i Studia rozprowadzane są bezpłatnie.

Dostępne są również na stronie internetowej NBP: <http://www.nbp.pl>

Spis treści

Streszczenie	4
Wprowadzenie	5
1. Metodologia badań	8
2. Przegląd wyników badań dynamiki wejść i wyjść w przemyśle przetwórczym	14
3. Wyniki badań własnych	22
4. Podsumowanie	29
5. Spis tabel	31
6. Spis wykresów	32
7. Bibliografia	33

Streszczenie

Celem opracowania była analiza procesów wejść i wyjść w sektorze przedsiębiorstw w gospodarce polskiej w latach 1990-2003 na tle wcześniejszych wyników badań krajowych oraz w kontekście obserwowanych tendencji międzynarodowych. Teorie rynków konkurencyjnych i kontestowalnych dają schemat do analizy zjawiska struktur i dynamiki rynków i gałęzi. Problemem pozostają nadal kwestie wydzielenia poszczególnych rynków, granic przedsiębiorstwa a nawet poznanie dokładnej liczby i struktury przedsiębiorstw w gospodarce i w jej podsystemach. Jakość i dostępność danych są głównym mankamentem badań tego procesu w Polsce w analizowanym okresie. Stopa wejścia do gałęzi w polskim przetwórstwie przemysłowym wykazuje, że po okresie wysokiej dynamiki na początku lat 90., nastąpił trend spadkowy i w pierwszych latach XXI wieku kształtuje się ona na poziomie 12-14% w średnich i dużych przedsiębiorstwach. Porównania międzynarodowe stóp wejścia do gałęzi są utrudnione za sprawą różnych metodologii pozyskiwania danych, wielkości i zakresu badanej populacji (dominują badania obejmujące przemysł przetwórczy). W Polsce pierwszej połowy lat 90. poziom stóp wejścia do gałęzi przemysłu (30%) był jednym z wyższych wśród analizowanych krajów, w tym krajów rozwijających się. W ostatnich latach pomimo spadku dynamiki wejść/wyjść do i z gałęzi utrzymuje się on na średnim poziomie niższym jednak od porównywalnych wskaźników dla Wielkiej Brytanii i USA. Niepokojąca jest zaobserwowana tendencja zmniejszania się liczby nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych w latach 2001-2003, jak również niski udział podmiotów aktywnych w analizowanych populacjach.

Klasyfikacja JEL: L11, L25, L51, D21

Słowa kluczowe: wejście do gałęzi, stopa wejścia, wyjście z gałęzi, produktywność, Polska

Wprowadzenie

Gospodarka, jak również składające się na nią rynki i struktury instytucjonalne (np. sektor przedsiębiorstw), jest systemem pozostającym w równowadze dynamicznej¹. Oznacza to, że liczba i forma składających się na nią podmiotów jest zmienna, a zmienność ta jest wynikiem powstawania nowych podmiotów (tzw. wejście do systemu) oraz likwidacji już istniejących (wyjście z systemu). Ze względu na znaczenie procesu konkurencji w rozwoju gospodarczym istotna jest liczba i struktura podmiotów ukształtowana na poszczególnych rynkach (sektorach gospodarki), relacje, w jakich pozostają przedsiębiorstwa między sobą, jak również dynamika tych układów. Swoboda wejścia do gałęzi, jak i jej opuszczenia, jest jednym z elementów wolności gospodarczej, która umożliwia przedsiębiorcy najefektywniejsze wykorzystanie kapitału i pracy oraz szybką reakcję na warunki popytowe kształtujące się na poszczególnych rynkach². Swoboda wejścia i wyjścia wytwarza bowiem presję konkurencyjną (kontestowalność) skutkującą kształtowaniem się cen na niższym poziomie. Ponadto wejście na rynek (w obręb dóbr zróżnicowanych) jest z reguły równoznaczne z ofertą nowego (zmodyfikowanego) produktu opartego na nowszej technologii, co powoduje podniesienie poziomu technicznego produkcji w gałęzi.

Badania wskazują na dużą zmienność populacji przedsiębiorstw w poszczególnych gałęziach i na jej zależność od „dojrzałości” danego przemysłu (etapu jego rozwoju), od poziomu innowacyjności (stosowanej technologii), jak również od fazy cyklu koniunkturalnego³. Badania na długich ciągach obserwacji (1972-1988) z gospodarki amerykańskiej (przemysł przetwórczy) wskazują, że stopa wejścia do gałęzi wykazuje fluktuację zgodną (procykliczność) ze zmianą PKB, bieżącym wzrostem produktywności oraz z TFP (Total Factor Productivity). Stopa wyjścia ma charakter wskaźnika wyprzedzającego zmianę trendu PKB (antycykliczność) oraz koreluje pozytywnie z przyszłym wzrostem produktywności⁴. W gospodarce amerykańskiej (przemysł przetwórczy — manufacturing) zaobserwowano, że maksimum wartości stopy wyjścia poprzedza maksimum stopy wejścia o około 5 kwartałów. Rozmiar rynku również wpływa na wielkość dynamiki populacji przedsiębiorstw. Wskaźnik obrotu (suma stopy wejścia i stopy wyjścia) rośnie wraz z wielkością rynku (np. określaną wielkością sprzedaży), jak również obserwuje się tendencje wzrostu stopy wejścia i stopy wyjścia wraz ze wzrostem danego przemysłu⁵.

Procesy demograficzne⁶ w populacji przedsiębiorstw mają znaczenie dla efektywności gospodarki. Wzrost produktywności dokonuje się w każdej z pojedynczych firm, jednak na poziomie gałęzi — jak wskazują badania — wzrost ten w znacznym stopniu jest wynikiem wyjścia z gałęzi firm o niskiej produktywności — szczególnie w tradycyjnych przemysłach, oraz wejścia do gałęzi nowych firm cechujących się lepszą proporcją oraz efektywniejszym wykorzystaniem zasobów pracy i kapitału, a tym samym wyższą wydajnością⁷.

¹ W rozumieniu teorii systemów por. L. Bertalanffy; przekł. E. Woydyło-Woźniak (1984): *Ogólna teoria systemów: podstawy, rozwój, zastosowania*. Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.

² H.R. Varian (2002): *Mikroekonomia*. PWN.

³ Obserwacje regionów gospodarczych wskazują, że te wiodące (np. Silicon Valley) charakteryzują się silnym zróżnicowaniem form organizacyjnych działających tam przedsiębiorstw oraz bardzo wysoką dynamiką populacji (wysoki tzw. demograficzny wskaźnik obrotu), G.R. Carroll, M.T. Hannan, (2000): *The Demography of Corporation and Industries*. Princeton, Princeton University Press, s. 23.

⁴ J.R. Campbell (1997): *Entry, Exit, Embodied Technology and Business Cycles*. NBER Working Paper w5955, Cambridge, s. 3 i nast.

⁵ M. Asplund, V. Nocke (2003): *Firm Turnover in Imperfectly Competitive Markets*, PIER Working Paper 3010;

⁶ Wg słownika wyrazów obcych „demografia” dotyczy tylko populacji ludności jednak termin ten przyjmuje się również w badaniach ekonomicznych por. G.R. Carroll, M.T. Hannan (2000): *The Demography of Corporation and Industries*. Princeton, Princeton University Press.

⁷ Pomimo posiadania tych cech umożliwiających nowym firmom konkurencję z już obecnymi na rynku, tylko około 3/4 nowych firm jest w stanie przetrwać pierwsze 2 lata, a tylko połowa z nich funkcjonuje w 8 roku od wejścia do gałęzi wg S. Scarpetta, et al., (2002): *The Role of Policy and Institutions for Productivity and Firm Dynamics: Evidence from Micro and Industry Data*. OECD Working Papers No. 329.

Zachowania przedsiębiorstw na rynku zależą nie tylko od struktury rynku, lecz także od faktu istnienia i siły potencjalnej konkurencji, czyli kontestowalności danego rynku⁸. Kontestowalność jest tym większa, im łatwiej jest podjąć konkurencję na rynku, czyli im mniejsze są bariery oraz koszty wejścia na dany rynek. Wejście na rynek (czy też do gałęzi) następuje na drodze „inwazji” z sąsiedniego rynku (wydzielonego geograficznie lub produktowo) lub poprzez powstanie nowej firmy (de novo). Znoszenie instytucjonalnych barier wejścia na rynek (poprzez zmniejszanie kosztów stałych i utopionych, zależnych od regulacji prawnych) jak również wyjścia z niego powoduje, że przedsiębiorcy łatwiej reagują na pojawiające się bodźce popytowe i łatwiej alokują kapitał tam, gdzie może on przynieść wyższą stopę zwrotu. Potencjalna konkurencja odgrywa rolę regulującego mechanizmu rynkowego, szczególnie w przypadkach rynków o silnej koncentracji podaży. Powoduje ona, że przedsiębiorca w obawie przed pojawieniem się konkurenta nie wykorzystuje w pełni swojej siły rynkowej, co może powodować wzrost dobrobytu społecznego⁹. Znaczenie dla konkurencyjności i kontestowalności ma też struktura wiekowa firm oraz wynik procesu wychodzenia z rynku, dokonujący się na drodze świadomej rezygnacji przedsiębiorcy z obecności na danym rynku, upadłości firmy lub wchłonięcia firmy przez inny podmiot (de ipso).

Systematyczne gromadzenie informacji o liczebności populacji, działalności firm i ich wynikach oraz analiza statystyczna tych danych umożliwi rozwój podejścia demograficznego w badaniach gospodarki. Pozwala ono na poznanie dróg, na jakich przedsiębiorstwa się rozwijają i jak zmieniają się wraz z wiekiem w wyniku procesów powstawania (zakładania, fundowania), wzrostu, transformacji (fuzje), ubywania (wycofywania) oraz umierania firm. Zdaniem Carrol i Hannana (2000), demografia instytucji (przedsiębiorstw) w przeciwieństwie do demografii populacji ludzkiej jest słabo poznana, a jedną z przeszkód dalszego rozwoju jest dostępność danych. Podobnie w Polsce, niepełna i nieaktualna jest wiedza na temat dynamiki zmian populacji przedsiębiorstw, w tym wartości stóp wejścia/wyjścia do/z gałęzi, jak również o liczebności firm dostarczających produkty na poszczególne rynki.

Stan ten jest przyczyną podjęcia niniejszych badań, które miały na celu określenie stóp wejścia i stóp wyjścia w gospodarce polskiej od 1990 r., ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk zachodzących w przemyśle przetwórczym, i odniesienie ich do wyników badań z innych gospodarek. Dokonany przegląd dotychczasowych badań (krajowych i zagranicznych) pozwolił postawić następujące hipotezy badawcze:

- 1) stopa wejścia do sekcji „przetwórstwo przemysłowe” utrzymuje się w Polsce na poziomie wyższym, niż w krajach o dojrzałej gospodarce (hipoteza oparta na obserwacjach Grotz i Bixy (2002)),
- 2) wraz z rozwojem i realną konwergencją gospodarki polskiej stopy wejścia i wyjścia będą zbiegać do średnich dla krajów wysoko rozwiniętych,
- 3) firmy wychodzące mają niższą produktywność niż firmy main streamu, zaś firmy wchodzące i te, które przetrwały 2 lata, mają wyższą produktywność niż main stream i firmy wychodzące,
- 4) zmiana dynamiki populacji przedsiębiorstw może zależeć od fazy cyklu koniunkturalnego w gospodarce lub w gałęzi.

Badania procesu wejść/wyjść w sektorze przedsiębiorstw pozwalają na dodatkową (dynamyczną) obserwację zmian struktury gospodarki. Stopa wejścia i stopa wyjścia może być wskaźnikiem wyprzedającym dla zmian strukturalnych, gdy wziąć pod uwagę ścieżkę życia firmy jak i populacji poszczególnych rynków lub gałęzi. Zmiany wielkości stopy wejścia mogą być związane z intensywnością barier przedsiębiorczości w danych gałęziach lub w całej gospodarce, co może stanowić element monitorowania otwartości rynków i gospodarki (jest to szczególnie istotne w obecnym momencie członkostwa w Unii Europejskiej). Na podstawie obserwacji z gospodarek wcześniej wchodzących do UE można spodziewać się, że w wielu gałęziach nastąpi wzrost stopy wejścia, jak również zwiększy się wskaźnik obrotu przedsiębiorstw.

⁸ A. Noga (1993): *Dominacja a efektywna konkurencja*. Fundacja Naukowa Taylora, Warszawa.

⁹ W. Łyszkiewicz (2000): *Industrial organization – organizacja rynku i konkurencja*. Elipsa, Warszawa, s. 264.

W związku z powyższym, układ artykułu przedstawia się następująco. Część pierwsza przedstawia metodologię badań oraz ocenę wykorzystywanych i potencjalnych źródeł informacji. Część druga zawiera przegląd wyników badań dynamiki wejścia/wyjścia do/z gałęzi za granicą i dla gospodarki polskiej. Rozdział trzeci prezentuje wyniki badań własnych przeprowadzonych na bazach danych będących w dyspozycji NBP. Część kolejna to podsumowanie oraz wskazanie dalszych obszarów wymagających badań.

1

Metodologia badań

Dostępne i potencjalne źródła informacji o demografii sektora przedsiębiorstw

W badaniach demografii gospodarczej mogą być wykorzystywane dane pochodzące z rejestracji działalności gospodarczej (przedsiębiorstw), z badań statystycznych (dane ankietowe) czy też poprzez danych zbierane w ramach badań sektorowych.

W Polsce można zidentyfikować wiele źródeł, z których dane mogą być wykorzystane do badań demografii przedsiębiorstw. Należą do nich:

1. Krajowy rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej REGON.
2. Bazy danych z badań statystycznych przedsiębiorstw prowadzonych przez GUS.
3. Rejestry sądowe (Krajowy Rejestr Sądowy, rejestry wydziałów upadłościowo-układowych sądów powszechnych).
4. Rejestr podatników Ministerstwa Finansów (NIP).
5. Specjalistyczne bazy danych o firmach (AMADEUS BvD, Dunn&Bradstreet, etc).
6. Urzędowe rejestry przedsiębiorstw prowadzących działalność reglamentowaną.

Ze względu na dostępność danych niniejsze badanie zostało oparte na danych z trzech pierwszych źródeł.

Dane z rejestrów gospodarczych

Powszechnie wykorzystywanym źródłem danych o liczbie i zmianach w populacji przedsiębiorstw są rejestry działalności gospodarczej. W Polsce podejmowaną działalność gospodarczą rejestruje się w krajowym rejestrze urzędowym podmiotów gospodarki narodowej GUS, otrzymując tzw. numer statystyczny REGON (formularze RG1, RG2). Przedsiębiorstwa zobowiązane są również do powiadomienia rejestru o zaprzestaniu swojej działalności, co powinno skutkować wykreśleniem ich z rejestru. Obowiązek ten jednak w wielu przypadkach nie jest dopełniany (szczególnie dotyczy to najmniejszych podmiotów lub upadłości firmy) zaś pewna liczba firm zarejestrowanych nie podejmuje działalności. Stanowi to poważny mankament przy badaniu problematyki wejść/wyjść w sektorze przedsiębiorstw. Badanie aktualności zasobów bazy REGON przeprowadzone w 1995 r. wykazało, że działalność gospodarczą prowadziło około 1,13 mln podmiotów (przedsiębiorstwa aktywne) na ogólną liczbę 2,11 mln przedsiębiorstw zarejestrowanych w REGON, czyli zbiór ten był aktualny jedynie w około 50%. W latach następnych udział przedsiębiorstw uznawanych za aktywne nieznacznie wzrósł do poziomu 61,7% w 1999 r.¹⁰

Badania GUS dotyczące aktywności gospodarczej nowo powstałych firm dowodzą, że pod koniec 2002 r. w populacji mikroprzedsiębiorstw (nowozarejestrowanych w 2001 r.) zaobserwowano 65% udział przedsiębiorstw aktywnych¹¹. Pozostałe uznano za jednostki nieaktywne¹². W przypadku osób prawnych odsetek podmiotów prowadzących działalność w 2002 r. (nowopowstałych w 2001 r.) wyniósł 69%, a w przypadku osób fizycznych — 64%.

¹⁰ E. Balcerowicz (2003): *Barriers to Entry and their Impact on Private Sector Growth in Poland*. W: I. Hoshi, E. Balcerowicz, L. Balcerowicz (red.) (2003): *Barriers to Entry and Growth of New Firms in Early Transition*. Kluwer, Boston, s. 199; J. Chmiel (1997): *Statystyka wejścia do gałęzi. Problemy pomiaru i wyniki badań*. Raporty CASE, nr 12, s. 4.

¹¹ GUS (2003): *Warunki powstawania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w 2001 roku*. Warszawa, s. 9.

¹² Za jednostki nieaktywne uznano: takie, które nie podjęły działalności, czasowo zawiesiły prowadzenie działalności, całkowicie zaprzestały prowadzenia działalności. GUS (2003): *Warunki powstawania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w 2001 roku*. Warszawa, s. 9.

Kolejnym źródłem danych o liczbie i zmianach w populacji przedsiębiorstw mogą być **rejstry działalności gospodarczej** prowadzone w gminach w związku z obowiązkiem rejestracji podejmowanej działalności gospodarczej. Podstawową wadą ww. rejestrów jest brak centralizacji (dopiero planowane jest powołanie Centralnej Informacji Ewidencji Działalności Gospodarczej) oraz krótki okres gromadzenia danych.

W ślad za nadaniem REGON podmiot gospodarczy uzyskuje numer identyfikacji jako podatnik (tzw. NIP). Ministerstwo Finansów dysponuje scentralizowaną bazą danych, która mogłaby być wykorzystana do analizy wielkości i zmienności populacji podmiotów gospodarczych oraz do oceny aktualności bazy REGON. Dalszych badań i wyjaśnienia wymaga możliwość wykorzystania tych danych do analiz demograficznych, problemem pozostaje kwestia dostępności danych oraz ewentualny poziom dezagregacji.

Podjęcie działalności w formie spółki prawa handlowego, spółdzielni lub fundacji, stowarzyszenia etc. wymaga rejestracji tego faktu w **sądowym rejestrze gospodarczym** (Krajowy Rejestr Sądowy), podobnie jak zakończenie działalności — wykreślenie z rejestru. Rejestr ten może być w przyszłości cennym źródłem danych dla obliczenia dynamiki zbiorowości podmiotów gospodarczych w gospodarce narodowej. Znaczenie tej bazy danych jest duże ze względu na fakt, że w wielu krajach podstawowym źródłem danych do badań demografii przedsiębiorstw są rejestry sądowe. Potencjalnym¹³ źródłem informacji o procesach wyjścia (zakończenia działalności) mogą być także rejestry wydziałów upadłościowo-układowych sądów powszechnych (rejonowych i okręgowych)¹⁴.

Badania statystyczne przedsiębiorstw GUS

W ramach programu statystyki publicznej prowadzone są badania statystyczne (ankiety, formularze) podmiotów gospodarczych. Ich wyniki są następnie agregowane do dających się wydzielić grup statystycznych w obrębie poszczególnych rodzajów działalności gospodarczej. Klasyfikacje te oparte są na deklarowanym przez przedsiębiorstwo rodzaju podstawowej działalności gospodarczej¹⁵. W Polsce badania tego typu są prowadzone w ramach statystyki publicznej opartych na formularzach: F-01, F-02, SP-1, SP-2, SP-3, Z-06, Z-07 i innych. Na zbiorach formularzowych oparta jest publikowana statystyka przemysłu GUS¹⁶ oraz większość badań w zakresie demografii przedsiębiorstw¹⁷.

Badania sektorowe

W gospodarkach rynkowych istnieją specjalistyczne firmy lub stowarzyszenia zajmujące się dobrowolnym monitorowaniem określonych gałęzi przemysłu lub określonych rynków dla różnych celów¹⁸. Działalność ta prowadzi do gromadzenia informacji o populacji firm oraz o wynikach ich gospodarowania. Niejednokrotnie wyniki monitoringu są publikowane (katalogi firm, bazy danych np. Tegieli firmy InfoCredit, AMADEUS firmy BvD, Dunn&Bradstreet, etc.). Pomimo, że zbiory te naj-

¹³ Ze względu na brak centralnej ewidencji w formie elektronicznej.

¹⁴ Szerzej na temat sposobów i klasyfikacji rejestracji działalności gospodarczej w Polsce w latach 1990-2000 w: E. Balcerowicz (2003): *Barriers to entry and their impact on private sector growth in Poland*. W: I. Hoshi, E. Balcerowicz, L. Balcerowicz (red.) (2003): *Barriers to Entry and Growth of New Firms in Early Transition*. Kluwer, Boston.

¹⁵ Klasyfikacja działalności danej jednostki jest określana przez grupowanie PKD, w którym mieści się jej podstawowa działalność. Podstawowa działalność jednostki to ta działalność, która w najwyższym stopniu uczestniczy w tworzeniu wartości dodanej brutto liczonej po cenie fabrycznej danej jednostki. Gdy jeden rodzaj działalności stanowi ponad 50% wartości dodanej, determinuje to klasyfikację jednostki. We wszystkich innych przypadkach należy analizować zasady klasyfikacji. Wymaga to, aby klasyfikacja była robiona etapowo, metodą „górze-dół” (por. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 października 1997 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD). Dz.U. z dnia 22 października 1997 r.).

¹⁶ Np. GUS, 2003, *Rocznik Przemysłu*, etc.

¹⁷ W.M. Orłowski, Z. Zólkiewski (2001): *The determinant soft firm exit and survival in transition economies. The case of Poland*, Research Bulletin, 10 (3-4); J.E. Jackson, J. Klich, K. Poznańska, J. Chmiel (1999): *The continued importance of business creation: The dynamics of the Polish economy 1990-1996*. Research Bulletin Nr 8 (1);

¹⁸ Są to np.: agencje ratingowe, stowarzyszenia użyteczności publicznej (federacje konsumentów), wywiadownie gospodarcze i inne.

część nie obejmują wszystkich jednostek obserwowanej populacji to są wykorzystywane do badania dynamiki procesów powstawania i likwidowania przedsiębiorstw¹⁹.

Rozwijane są również internetowe rejestry firm producentów lub dostawców poszczególnych usług, jednak określenie stopnia ich kompletności i wiarygodności wymaga dalszych badań²⁰.

Ze względu na obowiązek koncesjonowania niektórych rodzajów działalności gospodarczej informacje o firmach prowadzących tego typu operacje są gromadzone przez specjalnie do tego przeznaczone instytucje publiczne (np. Agencja Transportu Lotniczego, Urząd Regulacji Energetyki, Główny Inspektorat Nadzoru Bankowego, KNUiFE). Teoretycznie instytucje te mogą posiadać informacje o wszystkich podmiotach danego sektora, na których można byłoby prowadzić badania w zakresie demografii przedsiębiorstw.

Ocena źródeł informacji

Powszechnym problemem w badaniach struktur rynków czy przemysłów, a szczególnie dynamiki zmian wejścia i wyjścia, jest dostępność i kompletność danych o przedsiębiorstwach — ustalenie wielkości populacji oraz rozgraniczenie rynków i przedsiębiorstw. Wyniki badań nad wielkością populacji przedsiębiorstw dla gospodarki polskiej po 1989 r. są obwarowane szeregiem uwag metodologicznych co do wiarygodności oraz zakresu wykorzystanych danych²¹. Do głównych problemów metodologicznych zaliczyć należy:

- 1) trudności związane z ustaleniem liczby podmiotów aktywnych, czyli takich, które prowadzą działalność gospodarczą, co sprowadza się do odróżnienia ich od podmiotów tylko zarejestrowanych w REGON lub tych, które w momencie badania nie prowadzą już działalności,
- 2) sposób obliczania finalnej liczby podmiotów poprzez łączenie liczebności danych pochodzących z badań formularzowych (dane jednostkowe) oraz z badań reprezentacyjnych i dokonywanych na ich podstawie szacunków liczebności (dane szacunkowe)²²,
- 3) nienajlepsza jakość bazy (REGON) dla badań reprezentacyjnych prowadzonych przez GUS dotyczących przedsiębiorstw — szczególnie osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz spółek cywilnych zatrudniających do 5 (9) osób²³,
- 4) zmiany wartości progowych (np.: z 5 do 9 pracowników), których przekroczenie powoduje obowiązek statystyczny składania przez przedsiębiorcę formularza statystycznego (F-02) i inne zmiany powodujące nieporównywalność danych pomiędzy poszczególnymi latami (zmiany w zawartości formularzy),
- 5) brak powiązań pomiędzy poszczególnymi bazami danych, brak centralizacji i zapisu w postaci elektronicznej bazy danych oraz wielość numerów identyfikujących (REGON, NIP, KRS, PESEL, numer ewidencji gminnej).

J. Chmiel (1997) wskazuje, że pomimo istnienia wspomnianego systemu rejestrującego przedsiębiorstwa REGON, którego zasoby są wiarygodne tylko w około 50%, najlepszym źródłem informacji dla analizy demografii przedsiębiorstw w poszczególnych gałęziach w latach 90. była sprawozdawczość statystyczna GUS oparta na formularzach F-01, F-02, Z-06, Z-07 oraz ankiecie SP1 i SP2. W oparciu o te dane analiza wejścia do gałęzi w Polsce mogła być przeprowadzona na pełnym zbiorze przedsiębiorstw (o zatrudnieniu od 1 osoby) dopiero począwszy od 1993 r., a od

¹⁹ Bazy danych Amadeusz i Dunn&Bradstreet są podstawą badań przeprowadzonych przez m.in. Klepper, Laeven i Rajan (2004) oraz Djankov, La Porta, Lopez de Silanes, Shleifer (2001).

²⁰ Np.: www.itn.net/airlines zawierający informacje o wszystkich liniach lotniczych świadczących usługi pasażerskie na świecie.

²¹ Szerzej na ten temat: J. Chmiel (1999), J. Chmiel (1997).

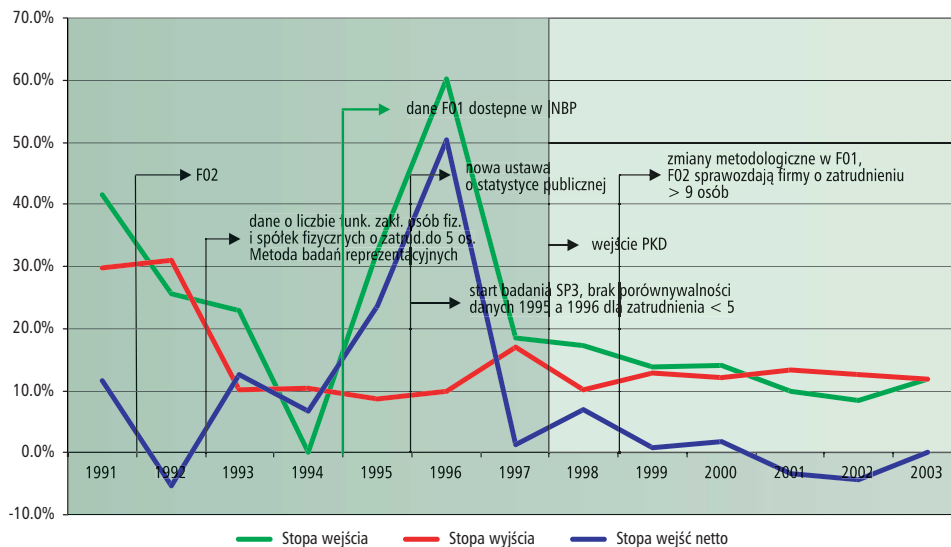
²² Może to skutkować zawyżaniem lub zaniżaniem wskaźników obliczanych na tych wartościach, w wyniku przeszacowania lub niedoszacowania, jak miało to miejsce dla 1996 r. w obliczeniach J. Chmiel (1999).

²³ Wg J. Chmiel (1997), s. 5.

1994 dla sekcji D w podziale na podsekcje²⁴. Do 1998 roku populacja najmniejszych przedsiębiorstw była ograniczona wielkością 5 zatrudnionych pracowników, a od 1999 r. 9 pracowników. Dla przedsiębiorstw zatrudniających 6 i więcej osób analiza dynamiki przedsiębiorstw jest możliwa od 1990 r. do 1998 r. Od 1999 r. dostępne są zbiory danych o przedsiębiorstwach objętych obowiązkiem sprawozdawczym GUS (F02), tzn. takich, w których zatrudnienie przekracza 9 pracowników.

W związku z licznymi wspomnianymi powyżej zmianami zakresu i formy stosowanych w tych badaniach formularzy oraz zwyczajami stosowanymi przez przedsiębiorstwa (uchylanie się od obowiązków statystycznych) konieczna jest staranna selekcja danych wykorzystywanych w obliczeniach oraz zaznaczanie momentów zmian metodologii.

Wykres 1. Dostępność danych GUS i główne zmiany metodologiczne

Uwaga: wg J. Chmiel (1999), 5 > pracowników; obliczenia NBP, > 9 pracowników
Źródło: opracowanie własne, dane GUS.

Źródła danych wykorzystywane w badaniu i przyjęte założenia

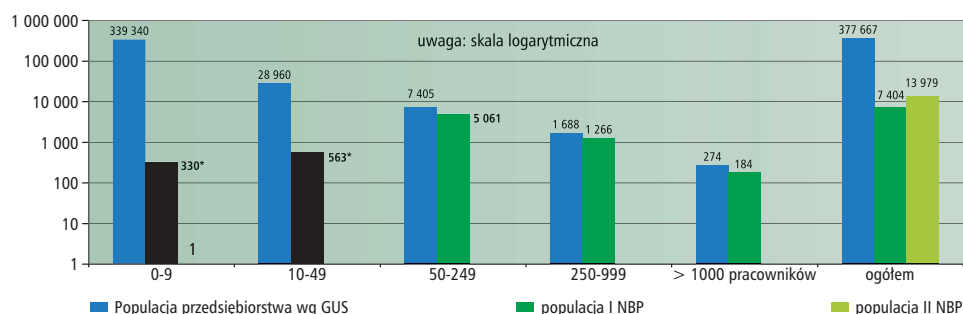
Biorąc pod uwagę powyższe zastrzeżenia co do jakości danych oraz ich dostępności koniecznym było przyjęcie w naszym badaniu wielu założeń. Prezentowane badanie oparte zostało na populacji firm, które w analizowanym roku złożyły w GUS: formularz F-01 (za IV kwartał) — populacja pierwsza (I) lub formularz F-02 — populacja druga (II)²⁵. Za moment wejścia firmy do gałęzi uznaliśmy moment pojawienia się danych z formularza F-01 (lub F-02) w bazie danych.

Ponieważ w przypadku formularzy GUS obowiązek statystyczny obejmuje firmy po przekroczeniu określonej wielkości zatrudnienia (w przypadku F-02 od 1999 r. — zatrudnienie powyżej 9 osób, wcześniej powyżej 5 osób, sprawozdania F-01 będące w dyspozycji NBP obejmowały firmy, w których pracowało 50 i więcej osób), to prawdopodobnym jest, że firma, która w roku t złożyła jeden z ww. formularzy, rozpoczęła działalność w roku $t-1$ lub $t-2$, etc. Niestety, dostępne zbiory danych i stosowane w GUS metodologie nie pozwoliły na stwierdzenie, kiedy firma pojawiająca się w populacji F-01 lub F-02 rzeczywiście powstała, jeśli miała zatrudnieni mniejsze niż 9 (5) lub 50 osób.

²⁴ Źródłem informacji o tej populacji są wyniki reprezentacyjnego rocznego badania przedsiębiorstw z wykorzystaniem formularzy DG-3, a od 1996 r formularza SP-3.

²⁵ Ze względu na zmiany metodologiczne populacja F-02 jest praktycznie dwuczęściowa: populacja Ia dane dostępne za lata 1992-1995, populacja Ib – dane dostępne za lata 1996-2002. Populacja oparta na F-01 obejmuje dane za lata 1996-2003. W badaniach demograficznych, gdy istotne jest odniesienie wartości obserwowanej w roku t do roku $t-1$, dostępne ciągi czasowe są krótsze i obejmują dla populacji Ia lata 1993-1994, dla populacji Ib oraz populacji II lata 1997-2003 (dla badań dokonywanych w 2004 r.).

Wykres 2. Liczebność i struktura populacji przedsiębiorstw w sekcji przetwórstwo przemysłowe w 2002 r. wg wielkości zatrudnienia

Uwaga: * - liczba przedsiębiorstw, w których zatrudnienie spadło poniżej 50 osób, a są zobligowane do składania sprawozdań do końca roku; nie jest to pełna populacja przedsiębiorstw w podanych przedziałach wartości zatrudnienia. Populacja I obejmuje dane z formularza F01, populacja II z F02.

Źródło: opracowanie własne, dane GUS.

Populacja podmiotów gospodarczych o zatrudnieniu mniejszym niż 5 (9) osób jest określana w GUS (szacowana) na podstawie badania reprezentatywnego na populacji losowanej (z REGON) o wielkości około 100 tys. podmiotów, przy czym w rzeczywistości funkcjonuje (prowadzi działalność gospodarczą) i składa sprawozdanie SP-3 jedynie około 40% wylosowanych podmiotów. Na podstawie wyników tego badania nie można prowadzić analiz panelowych ani bardziej zaawansowanych metodologicznie badań demograficznych populacji przedsiębiorstw w gałęziach, ponieważ w kolejnych latach badanie obejmuje inne firmy.

Dostępność danych spowodowała, że w badaniu nie uwzględniono populacji przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 9 osób (5), a większość konkluzji dotyczyła podmiotów zatrudniających ponad 49 osób.

Tabela 1. Wielkość populacji przedsiębiorstw w bazie danych F-01 (na koniec roku)

rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Liczba przedsiębiorstw – ogółem	22.401	24.153	26.802	16.954	17.430	16.658	15.861	15.493
w tym duże (powyżej 250 zatrudnionych)	3.373	3.227	3.202	3.171	3.042	2.731	2.604	2.638
Udział dużych	15,1%	13,4%	11,9%	18,7%	17,5%	16,4%	16,4%	17,0%
Liczba przedsiębiorstw – przetwórstwo przemysłowe	6.574	7.113	7.610	7.677	7.822	7.556	7.230	7.234
w tym duże (powyżej 250 zatrudnionych)	1.995	1.963	1.890	1.775	1.680	1.495	1.450	1.455
Udział dużych	30,3%	27,6%	24,8%	23,1%	21,5%	19,8%	20,1%	20,1%

Uwaga: Dostępna w NBP baza danych F-01 obejmowała tylko duże podmioty.

Źródło: dane GUS, obliczenia NBP DAMS

Definicje i wskaźniki

Proces rozwoju populacji przedsiębiorstw w gałęzi analizuje się najczęściej przy pomocy następujących wskaźników. Stopa wejścia brutto (1) do gałęzi (IN_{PKD}). IN_{PKD} jest definiowany jako stosunek liczby jednostek (przedsiębiorstw), które rozpoczęły działalność w gałęzi j w roku t , do liczby jednostek funkcjonujących w gałęzi j według stanu na moment $t-1$, wyrażony w procentach. W przypadku stopy wejść brutto zakłada się, że w badanym okresie nie dochodziło do likwidacji przedsiębiorstw. Stopa wejścia brutto (2) może być również definiowana jako iloraz liczby nowych firm powstałych w roku t w gałęzi j do całkowitej liczby firm na koniec roku t ²⁶.

W podobny sposób obliczana jest stopa wyjść brutto z gałęzi (OUT_{PKD}) — stosunek liczby jednostek, które zaprzestały działalności w gałęzi j w roku t , do liczby jednostek funkcjonujących w gałęzi j według stanu na moment $(t-1)$.

²⁶ Wg Scarpetta et al. (2002) op.cit .

Tabela 2. Definicje rodzajów przedsiębiorstw ze względu na ich zachowanie w badanej populacji

Rodzaj	Warunek przynależności do klasy
Przedsiębiorstwo wchodzące do gałęzi — narodziny	Obecne w zbiorze t , a nieobecna w zbiorze $t-1$ i $t-2$, $t-3$, etc
Przedsiębiorstwo wychodzące z gałęzi — śmierć lub reinkarnacja	Obecne w zbiorze t , a nieobecne w zbiorze $t+1$
Przedsiębiorstwo „efemeryda”	Obecne w t i nieobecne w $t-1$ oraz w $t+1$
Przedsiębiorstwo „twardziel”	Przedsiębiorstwo nie spełniające żadnego z powyższych warunków, obecne we wszystkich latach badania
Przedsiębiorstwo bazowe	Przedsiębiorstwo obecne w kolejnych dwóch latach

Aby uwzględnić oba kierunki zmian dynamiki populacji przedsiębiorstw — powstawanie nowych przedsiębiorstw i ubywanie dotychczas istniejących — stosuje się współczynnik netto. **Stopa wejścia netto** do gałęzi ($IN_{PKD_{netto}}$) w okresie t jest obliczana jako iloraz różnicy liczby (przedsiębiorstw) według stanu na koniec następujących po sobie lat ($t-1$, t) do liczby jednostek według stanu na koniec okresu wcześniejszego ($t-1$), i wyrażana w procentach. Stopa ta wyraża przyrost liczby jednostek z uwzględnieniem likwidacji przedsiębiorstw w danym roku. Ponadto stosowany jest także **wskaźnik obrotu** (turnover rate) definiowany jako suma stopy wejścia i stopy wyjścia, interpretowany jako wskaźnik otwartości gałęzi.

Tabela 3. Wskaźnik obrotu w wybranych krajach OECD w latach 1989-1994

	NTL	GER	ITA	FIN	FRA	DEN	POR	CAN	USA	UK
manufacturing	13,5%	11,5%	15%	17%	23,5%	18%	18%	17,5%	18,5%	22%

Źródło: Bartelsman (2003)

Wymienione wyżej wskaźniki mogą być przedstawione także w odniesieniu do produkcji przedsiębiorstw (np. procentowy udział produkcji sprzedanej wytworzonej przez firmy, które w danym roku weszły/wyszły do/z gałęzi) lub wielkości zatrudnienia (liczba miejsc pracy). Stopa wejścia obliczona w oparciu o wielkości sprzedaży firm określana jest jako **udziałowa stopa wejścia** (entry penetration rate), zaś z wykorzystaniem wielkości zatrudnienia — jako **stopa wejścia ważona zatrudnieniem** (*employment-weighted entry rate*)²⁷. W zaawansowanych pracach uwzględnia się również wiek przedsiębiorstw²⁸.

²⁷ Wg S. Ahn (2001): *Firm Dynamics and Productivity Growth: a review of micro evidence from OECD Countries*. OECD Working Papers No. 297. s. 7.

²⁸ Zob. Hahn (2000).

2

Przegląd wyników badań dynamiki wejść i wyjść w przemyśle przetwórczym

Badania zagraniczne

Tabela 4 podsumowuje miary stóp wejścia i wyjścia do/z gałęzi przemysłu przetwórczego wyliczonych dla poszczególnych krajów, na podstawie dostępnych publikacji naukowych.

Powszechnie cytowane badania Dunna, Roberta i Samuelsona (1988), obejmujące gałęzie gospodarki amerykańskiej, wykazały duże zróżnicowanie stóp wejścia i wyjścia w poszczególnych gałęziach, przy czym szybki przyrost nowych firm był charakterystyczny dla wczesnych stadiów rozwoju przemysłów i wiązał się równocześnie z wysoką stopą wyjścia z gałęzi. Badanie objęło lata 1962-1982 i bazowało na danych statystycznych z populacji blisko 300 tys. firm. Stopa wejścia do gałęzi, obliczona w sposób porównywalny z badaniami polskimi, kształtowała się w sektorze przetwórstwa przemysłowego USA na poziomie 30,7 — 40,8%. Uwzględnienie w badanej populacji także najmniejszych firm (których łączna produkcja była mniejsza niż 1% całości produkcji branży) podwyższyło znacznie obserwowaną stopę wejścia (o ponad 10 p.p.). Łącznie firmy wchodzące zdobywały udział w rynku gałęzi w przedziale 14-19%. Firmy wchodzące były raczej przedsiębiorstwami małymi, gdyż wielkość ich produkcji w pierwszym roku stanowiła około 32% wielkości produkcji przeciętnego uczestnika rynku w gałęzi. Zmienność obserwowanych stóp wyjścia z gałęzi była mniejsza niż w przypadku wejścia, i kształtowała się na poziomie 30,8 do 39% (analogicznie). Uwzględnienie najmniejszych firm skutkowało podobnymi wzrostami stopy wyjścia.

Autorzy zwracają uwagę na wysoką korelację pomiędzy stopami wejścia i stopami wyjścia w poszczególnych gałęziach i utrzymywaniem tej zależności w ciągu 20 lat, oraz na znaczącą zmienność stóp w badanych gałęziach.

Wyniki badania zbioru danych o firmach sektora przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego w Wielkiej Brytanii z lat 1986-91 (Disney, Haskel i Heden, 2000) wskazują, że średnia stopa wejścia wynosiła dla całej sekcji przetwórstwo przemysłowe (manufacturing) 21% i wahała się w poszczególnych gałęziach (klasach dwucyfrowych SIC 80) od 9,7% w włókiennictwie (man-made fibers) do 34,5% w przemyśle maszyn biurowych i komputerów. Stopa wyjścia średnio wynosiła 18,5% i przyjmowała wartości od 6,8% w włókiennictwie (man-made fibers) do 30,9% w dziale 21 — pozyskiwanie i obróbka żelaza. W analizowanym okresie 1986-1991 powstało około 150 tys. nowych firm (od 15,8 tys. do 39,5 tys. firm rocznie), a zlikwidowanych zostało 178 tys. firm (od 19,5 tys. do 48,7 tys. firm rocznie). Trzon populacji stanowiły firmy, które nieprzerwanie funkcjonowały we wszystkich latach badania, co stanowiło około 68,2% populacji, dodatkowo znaczący był udział w populacji (6,7%) firm „efemeryd”, które pojawiły się w statystykach rocznych tylko jeden raz w badanym okresie.

Badania Baldwina (1999) na populacji małych i średnich firm kanadyjskich powstałych w latach 1984-1986, które nie przekroczyły 200 osób średniego zatrudnienia w 1994 roku wykazały, że średnia jednoroczna stopa wejścia w przemyśle wytórczym wynosiła 14,3%, zaś w branżach usługowych 19,1%. Stopa wejścia była zróżnicowana w zależności od kryterium wielkości firmy (mierzonej zatrudnieniem). Wskaźnik ten był znacząco wyższy w grupie firm najmniejszych (do 9 zatrudnionych) — 20,6%, zaś niski (5,4%) w grupie firm średnich (zatrudnienie od 25 do 200 osób). Te same wskaźniki mierzone poprzez udział zatrudnienia w nowych firmach do wielkości zatrudnienia w sektorze ukazały znacznie niższe stopy wejścia, tak w przemyśle (6%), jak i w usługach (7,2%). Konstrukcja badania pozwoliła na obserwację dalszych losów firm po wejściu do gałęzi. Po czterech latach funkcjonowało jedynie 50% nowo powstałych firm, po ośmiu latach wskaźnik przeżycia zmniejszył się do 30%, w sektorze produkcji przemysłowej był on wyższy niż w sektorze usług o blisko 10% (w 5-tym roku), tylko 21% firm usługowych dożyło 8-go roku.

Tabela 4. Średnie stopy wejścia i wyjścia w sektorze przedsiębiorstw w sekcji przetwórstwo przemysłowe (manufacturing) w wybranych krajach

Kraj	Stopa wejścia	Stopa wyjścia	Stopa wejścia netto
USA ²⁹ 1962-1982	38,6 (30,7-42,7)	35,2 (30,8-39,0)	3,4
W. Brytania ³⁰ 1986-1991	21,0	18,5	2,5
Kanada ³¹ 1984-1995	14,3		
Hiszpania ³² 1979-1990	7,3 (3,3-11,0)	9,7 (7,1-13,7)	
Austria ³³ 1981-1994	5,91	7,09	-1,14
Słowenia ³⁴ 1995-2000	5,56	3,21	2,35
Maroko	4,9	3,7	1,2
Meksyk	4,8	1,5	3,3
Kolumbia ³⁵	2,7	1,7	1,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie przywołanych źródeł.

Badanie Grotz i Brixy (2002) dynamiki zmian populacji przedsiębiorstw dla gospodarki Niemiec Wschodnich (tzw. Nowe Landy) w latach 1991–2000 ukazało, że w badanym sektorze przedsiębiorstw stopa narodzin nowych firm³⁶ w pierwszych latach po przyłączeniu NRD była ponad dwukrotnie wyższa (2,6) niż w Niemczech Zachodnich i wahała się w poszczególnych sekcjach w przedziale od 1,5 (finanse i ubezpieczenia) do 3,4 (budownictwo). W przemyśle przetwórczym stopa była od 2,3 do 3,2 razy wyższa niż obserwowana w RFN. Różnica ta malała w latach następnych tak, że w ostatnim badanym okresie (2000) stopa wejścia w Nowych Landach była bliska stopie obserwowanej w dawnej RFN. Badanie „przeżywalności” firm nowo powstałych w analizowanym okresie wykazało, że te które powstały w pierwszym okresie po połączeniu Niemiec miały wysoką zdolność przetrwania i cechowały się bardzo szybkim wzrostem (mierzonym liczbą zatrudnionych). Firmy zakładane w latach późniejszych, gdy zauważalne było już osłabienie rozwoju Niemiec Wschodnich miały gorsze szanse na przetrwanie niż wcześniej powstała konkurencja, ale również w porównaniu z przedsiębiorstwami powstającymi w Niemczech Zachodnich.

W przemyśle przetwórczym Korei w latach 1990-1998 wskaźniki wejścia i wyjścia z gałęzi kształtowały się na wysokim poziomie i były wyższe od wskaźników dla przemysłu USA i innych krajów rozwiniętych. Hahn (2000) wykorzystał jako stopę wejścia wskaźnik udziału produkcji wytworzonej przez firmy o wieku od 0 do 5 lat, który w analizowanych latach 1995-1998 wynosił od 21,45 do 26,46% produkcji sprzedanej (output). Firmy tej grupy stanowiły w poszczególnych la-

²⁹ Średnia z lat 1963-1982, dla sekcji przetwórstwa przemysłowego (manufacturing) wg T. Dunne, M.J. Roberts, L. Samuelson (1988): *Patterns of Firm Entry and Exit in US Manufacturing Industries*. *The RAND Journal of Economics*, No. 19(4), s. 503.

³⁰ Średnia z lat 1986-1991 wg R.Disney, J. Haskel, Y. Heden (2000): *Entry, Exit and Establishment. Survival in UK Manufacturing*. University of Nottingham Working Paper, s. 8.

³¹ J.R. Baldwin (1999): *A Portrait of Entrants and Exits, Statistics Canada*. Working Papers No.121; Ottawa.

³² A. Martin, J. Jaumandreu (1999): *Entry, exit and productivity growth in Spanish manufacturing during the 80's*. Working paper UNED, s. 35.

³³ W. Hoelzl (1999): *Exit, Entry and Industry Turbulence in Austrian Manufacturing, 1981-94*. Uni Vienna Working Papers.

³⁴ Średnie z lat 1995-2000, dla populacji 6.391 firm z sekcji przetwórstwa przemysłowego wg J.De Loecker, J. Konings, 2003, *Creative Destruction and Productivity Growth in an Emerging Economy. Evidence from Slovenian Manufacturing*, LICOS Diss. Paper, No.138.

³⁵ Średnia z lat 1992-1996, wg S.K. Clerides, S. Lach, J.R Tybout (1998): *Is learning by Exporting Important. Micro-Dynamic Evidence from Columbia. Marocco and Mexico*. Quarterly Journal of Economics No. 113 (3), s. 903-947.

³⁶ Nowo powstających samodzielnych przedsiębiorstw, jak i oddziałów innych firm.

tach od 58–67% łącznej populacji badanych przedsiębiorstw. Porównanie tych danych z danymi dla Chile (odpowiednio 15-17%), Kolumbii (18,3-20,8%), Tajwanu (około 33%) i USA (13,6–18%) wskazuje, że dynamika zmiany populacji w koreańskim przemyśle przetwórczym była relatywnie wysoka, a nawet wyższa niż w USA³⁷. Badania Chin-Hee Hahna ukazują procesy realokacji kapitału — odchodzą z gałęzi firmy o względnie niskiej i spadającej produktywności, ich miejsce zajmują firmy o zróżnicowanych parametrach produktywności, przy czym w populacji tej znajdują się firmy o wysokim potencjale konkurencyjnym pozwalającym na ich przetrwanie i rozwój.

Analiza wskaźników firm wychodzących z gałęzi wykazała, że „wypadają” raczej firmy mniejsze niż większe i że proces ten jest intensywny. Potwierdza to fakt, iż udział firm w badanej populacji, które przeżyły więcej niż 5 lat, wahał się w zakresie 36-47%, w zależności od roku.

Do podobnych konkluzji dotyczących cech przedsiębiorstw wchodzących na rynek (zdobywców) i wychodzących z gałęzi doszła Liu (1991) badając przedsiębiorstwa przemysłowe w Chile funkcjonujące w latach 1979–1986. Badanie średniej efektywności technicznej ukazało, że populacja firm wchodzących cechuje się wyższym poziomem efektywności niż firm wychodzących, ale znacznie niższym niż firm, które przetrwały. Analiza efektywności technicznej populacji firm, które wychodziły w poszczególnych latach z gałęzi (ex post) ukazała prawidłowość — poprawę lub utrzymanie efektywności w pierwszych latach funkcjonowania i znaczący spadek efektywności w 2-3 latach przed „wypadnięciem” z gałęzi³⁸.

Martin i Jaumandreu (1999) badając populację przedsiębiorstw przemysłowych funkcjonujących w ważnych dla rozwoju Hiszpanii (integracja z EWG po 1986 r.) latach 1979–1990, stwierdzili, że stopa wejścia do gałęzi rosła wraz z liberalizacją i otwarciem gospodarki (od 3,3% w 1980 do 7,4% w roku 1985), a gwałtownie rosła w latach po przystąpieniu Hiszpanii do EWG (11,0% w 1987 do 9% w 1990 r.). Stopa wyjścia utrzymywała się na wyższym poziomie już w okresie przedakcesyjnym, a maksimum osiągnęła w 1987 r. — 13,7%. Łączna liczba przedsiębiorstw malała w badanym okresie aż do momentu akcesji, po czym zaczęła wolno rosnać. Stopy wejścia/wyjścia były wykorzystane jako zmienne w badaniu determinant wzrostu produktywności w 75 branżach przemysłu przetwórczego. Wyniki estymacji ukazały, że średni wzrost produktywności w przemyśle Hiszpanii w tym okresie zależał w ponad połowie od intensywności importu (52,7%), następnie od dynamiki wejścia do gałęzi (30,7%) oraz poniesionych wydatków na badania i rozwój (13,3%). Badanie ukazało również, że firmy wychodzące były zastępowane firmami bardziej efektywnymi wchodzącymi do gałęzi.

Determinanty i bariery powstawania nowych firm

Obliczenie stóp wejścia i wyjścia oraz dostępność międzynarodowego panelu danych o przedsiębiorstwach otwiera drogę do badań czynników determinujących rozwój poszczególnych działów gospodarki, w tym ich struktury, siły konkurencji, wzrostu produktywności, itp. Badania wpływu środowiska instytucjonalnego na rozwój przedsiębiorczości w krajach europejskich przeprowadzone przez Desai, Gompersa i Lerner (2003) z Harvard University wykazały, że sprawiedliwość (przestrzeganie reguł gry) oraz lepsza ochrona praw własności w gospodarkach narodowych korelują ze zwiększeniem stopy wejścia i zmniejszeniem stopy wyjścia w tych gospodarkach. Zaobserwowano również zależność wielkości stóp wejścia/wyjścia, od średniej wielkości firmy w danej gospodarce, jak również od liczebności dojrzałych firm³⁹ w gałęzi i normalnym rozkładem firm według wielkości. Analizowano również ograniczenia kapitałowe występujące w tych gospodarkach i zauważono, że wpływały na skalę wejść do gałęzi oraz zdolność firm do zmian (transition) i wzrostu, szczególnie w krajach słabiej rozwiniętych. Badania te przeprowadzono na paneuropejskiej próbie blisko 400.000 firm z 33 krajów Europy w tym krajów Europy Centralno-Wschodniej ujętej

³⁷ Baza danych dostępna w DAMS nie pozwala jeszcze na analizę populacji wg grup wiekowych, ale będzie to możliwe w niedalekiej przyszłości.

³⁸ L. Liu (1991): *Entry-Exit, Learning and Productivity Change – Evidence from Chile*. World Bank Working Papers No. 769, Washington.

³⁹ Mierzonym wiekiem firmy ważonym wielkością firmy.

w bazie BvD AMADEUS w latach 1997–1998. W publikacji nie ujawniono obliczeń stóp wejścia i wyjścia z gałęzi dla poszczególnych krajów i przemysłów.

Klapper, Laeven i Rajan (2004) wykorzystując bazę danych AMADEUS obliczyli stopy wejścia do gałęzi dla 21 krajów Europy (w tym Polski) i dla USA⁴⁰. Wyniki obliczeń wykazały, że w krajach Europy Środkowo-Wschodniej przechodzących transformację dwuletnia stopa wejścia obliczona dla wszystkich firm w populacji o zatrudnieniu większym niż 10 pracowników (sekcje od 15 do 93 NACE) była znacząco wyższa (12,46%) niż w krajach Europy Zachodniej (7,54%). W przemyśle przetwórczym stopy wejścia wyniosły dla krajów europejskich 6,00%, a dla USA — 6,31%⁴¹. Ograniczenie badanej populacji tylko do firm średnich i dużych spowodowało wyraźniejsze zmniejszenie stopy wejścia w „starej” w porównaniu z „nową” Europą, co wskazuje na większy udział firm małych w procesie kontestacji rynków lub na nadreprezentację firm średnich i dużych w analizowanej populacji w krajach Europy Wschodniej. Dane z krajów Europy Wschodniej wskazują na większy udział firm dużych w tym procesie. Wynik ten może być tłumaczony m. in. procesem prywatyzacji lub zmianą formy prawnej przedsiębiorstw. W przypadku Polski informacje w bazie Amadeus pochodziły z rejestru sądowego, do którego wpisywane są podmioty w formie spółek, gdy zatrudnienie przekroczy próg 50 osób, a aktywa całkowite przekraczają 1 mln EUR. Wyniki Klapper z zespołem (2004) potwierdziły jednak wcześniejsze obserwacje, że firma wchodząca jest niewielka pod względem zatrudnienia (63% ogółu przedsiębiorstw to przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 10 osób).

Najwyższe stopy wejścia do gałęzi zaobserwowano w Estonii i na Litwie, najniższe zaś w Szwecji i we Włoszech. Dalsza analiza wyników wskazuje, że wyższe stopy wejścia występowały w przemysłach związanych z technologiami high-tech i usługami (urządzenia telefoniczne, komputery), najniższe zaś z przemyśle chemicznym, budownictwie i transporcie oraz w przemysłach związanych z infrastrukturą. Na wyniki takie wpływ mogła mieć zapewne odmiennosc fazy cyklu koniunkturalnego dla wspomnianych przemysłów, a szczególnie okres boomu w technologiach informatyczno-telekomunikacyjnych w analizowanym okresie.

Głównym celem badania L. Klapper z zespołem (2004) było jednak zbadanie na ile tzw. otoczenie biznesu, w tym głównie regulacje administracyjne dotyczące rozpoczęcia działalności gospodarczej, wpływają na charakterystyki procesu wejścia do gałęzi, czyli powstawanie nowych firm. Wyniki badania wskazują, że uciążliwe, biurokratyczne regulacje dotyczące rozpoczęcia działalności ograniczają stopę wejścia do gałęzi, szczególnie w branżach, które powinny mieć wysokie stopy wejścia. Wartość dodana w branżach charakteryzujących się wysokimi stopami wejścia rośnie wolniej w krajach z wysokimi barierami wejścia. Negatywny wpływ regulacji na tworzenie nowych przedsiębiorstw jest lepiej widoczny w krajach o mniejszym nasileniu korupcji niż w tych, gdzie korupcja jest poważnym problemem. Nie wszystkie regulacje są również szkodliwe (obciążające) dla procesu wejścia. Regulacje, które wzmacniają prawa własności intelektualnej, jak i te, które mają na względzie bezpieczeństwo sektora finansowego, pozytywnie korelują z wyższymi stopami wejścia do gałęzi, szczególnie w tych, które oparte są na innowacjach (R&D) lub charakteryzują się zewnętrznym finansowaniem działalności⁴².

Badania wymogów regulacyjnych dopuszczających podjęcie zinstytucjonalizowanej działalności gospodarczej w 85 krajach (w tym w Polsce) przeprowadzone przez zespół Djankov, La Porta, Silanez, Shleifer (2001) oraz próba interpretacji zaobserwowanego zróżnicowania z wykorzystaniem 23 zmiennych wykazały, że kraje posiadające bardziej uciążliwe przepisy dotyczące rozpoczynania działalności gospodarczej, charakteryzują się równocześnie większą „szarą strefą”

⁴⁰ Łącznie 3 371 tys. przedsiębiorstw, w tym około 8,5 tys. z Polski, informacje z lat 1998-99. Dla Stanów Zjednoczonych wykorzystano dane z bazy Dunn&Bradstreet w analogicznym okresie.

⁴¹ Stopa wejścia obliczona dla USA jest stopą **jednoroczną**, zaś stopa dla krajów europejskich została obliczona jako iloraz **stopy dwuletniej** i liczby lat (2), zastosowana przez autorów metodologia przejścia na stopę jednoroczną budzi poważne wątpliwości. Wartość stopy wejścia dla przemysłu przetwórczego w USA jest w tym badaniu znacząco niższa od wartości podawanych w innych reprezentatywnych badaniach (Dunne et.al.,1988) Różnicę można tłumaczyć nadreprezentacją firm dużych w analizowanej próbie danych B&D lub specyfiką fazy cyklu koniunkturalnego (lata 1998-1999) na co może wskazywać relatywnie wysoka obserwowana stopa wyjścia.

⁴² L. Klapper, L. Laeven, R.Rajan (2004): *Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data*. NBER Working Paper No. 10380, s. 32.

w gospodarce oraz silniejszą korupcją, przy czym jakość usług publicznych czy jakość życia nie są tam na wyższym poziomie niż w krajach o mniejszych barierach biurokratycznych. Takie warunki — łagodniejsze i mniej uciążliwe regulacje wejścia — charakteryzują zaś kraje o silniejszej demokracji i z ograniczonym wpływem rządu na gospodarkę. Według badania Djankova, przedsiębiorca zakładający firmę w Polsce musi przejść 11 procedur biurokratycznych, na co potrzebuje średnio 58 dni oraz ponieść koszt w wysokości $\frac{1}{4}$ PKB przypadającego na głowę mieszkańca.

Badania produktywności pracy przeprowadzone na podstawie panelu danych o przedsiębiorstwach w wybranych krajach OECD⁴³ wskazują, że wzrost produktywności pracy dokonuje się na poziomie pojedynczych firm, jednak na poziomie gałęzi wzrost ten w znacznym stopniu jest wynikiem wyjścia z gałęzi firm o niskiej produktywności — szczególnie w tradycyjnych przemysłach. Wejścia do gałęzi nowych firm cechujących się lepszą proporcją i lepszym wykorzystaniem zasobów pracy i kapitału, przyspiesza — szczególnie w działach związanych z technologiami informatycznymi i telekomunikacyjnymi — wzrost produktywności pracy. Pomimo posiadania tych cech umożliwiających nowym firmom konkurowanie z już obecnymi na rynku, tylko około $\frac{3}{4}$ nowych firm jest w stanie przetrwać pierwsze 2 lata, a tylko 40-50% wchodzących firm funkcjonuje w 8. roku od wejścia do gałęzi⁴⁴. Prawdopodobieństwo upadłości firm wchodzących do gałęzi wyraźnie wzrasta w grupie małych firm, choć statystyki wskazują, że firmy przeżywające kolejny okres nie są znacząco większe lecz cechują się większą dynamiką wzrostu. Scarpetta et al. (2002) zaobserwowali duże zróżnicowanie charakterystyk demografii i dynamiki przedsiębiorstw wśród badanych krajów, w tym wyróżniające się charakterystyki gospodarki USA. Wchodzące do gałęzi przedsiębiorstwo amerykańskie jest relatywnie mniejsze⁴⁵ zarówno wobec średniej wielkości firmy w gałęzi, jak i wobec przedsiębiorstw wchodzących na rynki w krajach UE (choć porównywalne z przedsiębiorstwem niemieckim). Cechuje się ono również niższym poziomem produktywności pracy w porównaniu ze średnią wielkością firm funkcjonujących już na rynku (w Europie), jednak wyższą dynamiką rozwoju (liczoną wzrostem zatrudnienia w firmie) w pierwszych latach działalności. Po dwóch latach przedsiębiorstwa wchodzące (w sekcji manufacturing) zatrudniają w USA ponad dwa razy więcej pracowników niż w momencie wejścia, gdy zatrudnienie w firmach „przeżywających” w Unii Europejskiej wzrasta w tym okresie jedynie w przedziale od około 5% (Finlandia) do około 25% (Włochy). Tak duża dysproporcja w rozwoju zatrudnienia firm może wynikać z lepszego finansowania w USA niż w UE rozwoju firm, które odniosły sukces na rynku w pierwszych latach. Charakterystyczne jest, że w USA w następnych latach zatrudnienie ulega zmniejszeniu (racjonalizacja zatrudnienia), po czym dalej dynamicznie wzrasta (obserwacja po 7 latach). W Europie, po pierwsze wzrost zatrudnienia jest dużo mniejszy (choć relatywna wielkość firmy wchodzącej jest większa niż w USA, we Francji, Włoszech, Holandii, Finlandii firma wchodząca jest blisko dwukrotnie mniejsza od firmy funkcjonującej na rynku, zaś w USA (ale również w Niemczech) stanowi jedynie około 15% wielkości firmy istniejącej. Reasumując, firmy w USA są relatywnie mniej produktywne i mniejsze niż średnia w większości badanych krajów europejskich, ale jeśli odniosą sukces na rynku (testowane przez rynek) to ich rozwój i wzrost produktywności jest znacznie silniejszy niż średnia w Europie, gdzie ma miejsce przedrynkowa selekcja inicjatyw gospodarczych (wyższe bariery wejścia) i występuje dłuższy okres wprowadzania innowacji na rynek. Analizy Scarpetta et al. (2002) wskazują na zależność, że ściślejsze regulowanie rynków produktów negatywnie wpływa na produktywność oraz na dostępność wejścia do gałęzi (choć w tym przypadku wyniki nie są tak przekonujące). Ponadto wyniki pokazują, że silniejsze regulowanie gospodarki utrudnia dostosowywanie się technologiczne podmiotów, poprzez zmniejszanie presji konkurencyjnej, innowacyjności i stopy wejścia nowych firm (wysokich technologii). Regulacje rynku produktów oraz regulacje ochrony zatrudnienia mają silny wpływ na dostępność rynków dla małych i średnich firm. Duże firmy mają mały udział w grupie wejścia na rynek.

W fińskim przemyśle przetwórczym w latach 1988-1993 Ilmakunnas i Topi (1996) zaobserwowali, że wzrost dokonujący się w gałęzi skutkuje wzrostem liczby podmiotów wchodzących do gałęzi oraz zwiększa stopę wejścia netto do gałęzi (zmniejsza się liczba firm wychodzących). Podob-

⁴³ Dane za okres 1989-1994, dla gospodarek USA, Niemiec Zachodnich, Francji, Włoch, Wielkiej Brytanii, Kanady, Danii, Finlandii, Holandii i Portugalii.

⁴⁴ S. Scarpetta, et al., (2002): *The Role of Policy and Institutions for Productivity and Firm Dynamics: Evidence from Micro and Industry Data*. OECD Working Papers No. 329.

⁴⁵ Różnice pomiędzy USA a krajami Europy można częściowo tłumaczyć inną metodologią zbierania danych o firmach. W USA badania przedsiębiorstw przeprowadza się metodą zakładową.

nie podaż kredytu ma pozytywny wpływ na skalę wejść do gałęzi w przeciwieństwie do wysokości stóp procentowych. Jako barierę wejścia do gałęzi zidentyfikowali wzrost koncentracji (obliczony na podstawie udziału w rynku 5 największych firm), który jednak nie wpływa na proces wychodzenia firm z branży. W Finlandii powstawało rocznie od 2.700 do 3.700 nowych przedsiębiorstw, skala wyjścia firm z przemysłu przetwórczego (63 gałęzie) była mniejsza i kształtowała się na poziomie 2.600, z wyjątkiem lat 1991–1992 gdzie wzrosła do 3.700 i 3.100⁴⁶.

Badanie dynamiki przedsiębiorstw w przemyśle przetwórczym w Austrii (Hoelzl, 2002) wykazało, że wejścia i wyjścia z gałęzi są istotnie uwarunkowane wysokością kosztów utopionych (sunk cost), dynamiką wzrostu gałęzi oraz istniejącą ekonomią skali. Zyskowność osiągnięta w gałęzi koreluje znacząco z obserwowaną stopą wyjścia a nie jest istotna dla kształtowania się wysokości stopy wejścia.

Badania krajowe

Wyliczenie stóp dynamiki populacji przedsiębiorstw w Polsce wymaga przyjęcia wielu założeń w związku z trudnościami metodologicznymi wspomnianymi na wstępie a dotyczącymi głównie aktualności i kompletności zbioru informacji o przedsiębiorstwach. Do głównych mankamentów dostępnych źródeł informacji zaliczamy:

- przeszacowanie liczby podmiotów w przypadku bazy REGON, wynikające z obecności w bazie dużej liczby podmiotów, które nie prowadzą działalności, a są zarejestrowane (w 1995 r. aktywnych przedsiębiorstw w tej bazie było tylko 52%), ponadto uzyskanie numeru REGON nie oznacza rozpoczęcia działalności gospodarczej przez firmę,
- niedoszacowanie liczby podmiotów w przypadku bazy opartej na sprawozdaniach do celów statystycznych (np. F-01, F-02), ze względu na przyjęte arbitralnie kryteria doboru jednostek sprawozdawczych oraz niską dyscyplinę statystyczną przedsiębiorstw,
- problemy z ustaleniem wielkości populacji podmiotów najmniejszych (szacunki na podstawie próby losowej), oraz zmianami kryterium wielkości firmy zobowiązanej do składania sprawozdań statystycznych (5-9 pracowników)⁴⁷.

Powoduje to, że wyniki badań dla Polski są trudno porównywalne, gdyż bazują na obserwacjach z różnolicebnych populacji przedsiębiorstw.

Tabela 5. Średnia stopa wejścia i wyjścia w sektorze przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym — sekcja D [w %]

	Polska ⁴⁸ J. Chmiel (1997) 1991-1995	Polska ⁴⁹ J. Chmiel (1999) 1991-1997	Polska ⁵⁰ W. M. Orłowski, Z. Żółkiewski (2001) 1991-1997	Polska ⁵¹ L. Balcerowicz, J. Chmiel (2001) 1994-1998	Polska ⁵² Klapper et al. (2004) 1998-1999	Polska ⁵³ NBP (2004) 1997-2003
Stopa wejścia	30,08	28,7	30,47	18,57	12,04	13,9
Stopa wyjścia	23,08	16,7	15,9	14,37	b/d	12,5
Stopa wejścia netto	7,0	14,4	14,6	4,2	b/d	0,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych z powołanych publikacji.

⁴⁶ Finlandia liczy 5,2 mln mieszkańców. Dla porównania w Polsce (38,2 mln) powstało w 2002 r. około 20 tys. nowych podmiotów gospodarczych w sekcji przetwórstwo przemysłowe (rejestrujących się w REGON). Oznacza to, że w Finlandii proces wejścia do gałęzi jest intensywniejszy niż w Polsce o około 10%.

⁴⁷ Szerzej na ten temat J. Chmiel (1997).

⁴⁸ Średnia z lat 1991-1995, dla sekcji „działalność produkcyjna” (D) wg J.Chmiel (1997): *Statystyka wejścia do gałęzi. Problemy pomiaru i wyniki badań*. Raporty CASE, nr 12.

⁴⁹ Średnia z lat 1991-97, dla sekcji działalności produkcyjnej (D) wg J. Chmiel (1999).

⁵⁰ Średnia z lat 1991-1997, dla populacji w sekcji „działalność produkcyjna” (D) wg W.M.Orłowski, Z. Żółkiewski (2001): *The determinant soft firm exit and survival in transition economies. The case of Poland*. Research Bulletin, No. 10 (3-4),

⁵¹ Tylko mikroprzedsiębiorstwa, zatrudnienie 1-5 osób.

⁵² Dla przedsiębiorstw z działów (15-93), wszystkie przedsiębiorstwa w formie spółki kapitałowej lub spółki z o.o. zarejestrowane w bazie danych Amadeusz Buereu van Dijk, dwuletnia stopa wejścia (Klapper et al., 2004).

⁵³ Sposób obliczenia i informacje o danych podano w rozdziale 3.

Ze względu na wiarygodność i kompletność danych najbardziej precyzyjne wydaje się punktowe oszacowanie stóp dynamiki populacji przedsiębiorstw dokonane dla 1995 r. przez J. Chmiela (1997). Dokonał on wariantowych wyliczeń głównych stóp po przyjęciu dwóch założeń⁵⁴. W badaniu tym informacja o istnieniu firmy pochodziła nie z rejestru REGON, lecz faktu złożenia jednego spośród kilku formularzy statystycznych GUS. Wyliczona tym sposobem stopa wejścia netto ogółem w sektorze przedsiębiorstw wyniosła 2,9%, zaś w sekcji D (przetwórstwo przemysłowe) — wyniosła 2,4% (populacja 170.137 podmiotów). W całej populacji przedsiębiorstw stopa wejścia netto dla przedsiębiorstw sektora publicznego wyniosła -6,7%, co oznacza, że więcej przedsiębiorstw ubyło z populacji niż do niej dołączyło. Odwrotnie przedstawiała się sytuacja wśród przedsiębiorstw w sektorze prywatnym, tu populacja zwiększyła się netto o 3%. Podobne proporcje zaobserwowano dla sekcji D (odpowiednio stopa wyjścia w sektorze publicznym -8,6% oraz 2,6% w sektorze prywatnym).

Tabela 6. Szacunek stopy wejścia i wyjścia oraz stopa wyjścia netto dla sektora przedsiębiorstw oraz sekcji „działalność produkcyjna” dla 1995 r. (wg Chmiel, 1997)

1995	Wg szacunkowej liczby przedsiębiorstw w REGON	Wg danych GUS wariant 1	Wg danych GUS wariant 2
Ogółem sektor przedsiębiorstw			
stopa wejścia		15,1	16,8
stopa wyjścia		12,2	13,8
stopa wejścia netto	2,9	2,9	3
Sekcja D działalność produkcyjna			
stopa wejścia		11,5	15,2
stopa wyjścia		9,1	12,8
stopa wejścia netto	2,4	2,4	2,4

Źródło: przywołana publikacja i obliczenia własne.

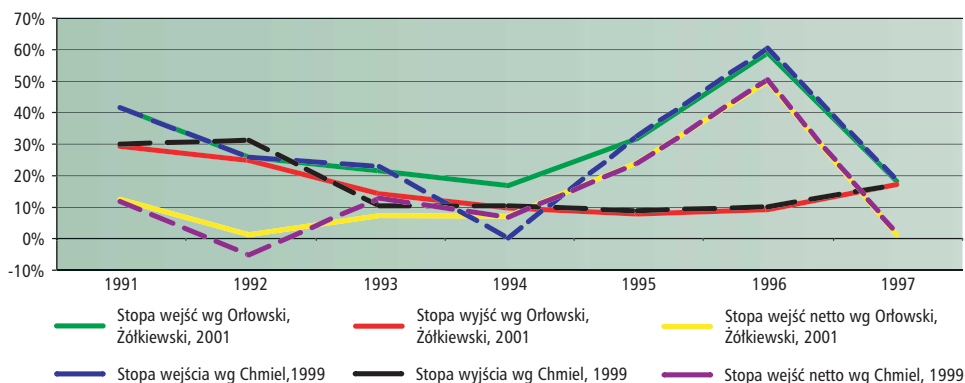
Aby umożliwić analizę stóp wejścia/wyjścia w dłuższym okresie (lata 1991-1995) oraz w większej szczegółowości (sekcje i podsekcje EKD) dalsze obliczenia były dokonane na populacji przedsiębiorstw zatrudniających więcej niż 5 pracowników. W sekcji D (przetwórstwo przemysłowe) w latach 1991-1995 zaobserwowano dużą zmienność stóp wejścia oraz ich dużą wysokość (średnia wartość 30,08%). W sektorze przedsiębiorstw prywatnych stopa wejścia była znacząco wyższa niż w sektorze publicznym. Odwrotna tendencja była obserwowana po stronie wyjścia z gałęzi — tu wysokość stopy wyjścia w sektorze publicznym była znacznie większa niż w części prywatnej populacji, co było efektem restrukturyzacji i zaostrzenia warunków finansowania oraz zachodzących procesów prywatyzacyjnych, które powodowały przejście firm z sektora publicznego do prywatnego.

Ukazany na wykresie 3 „wybuch przedsiębiorczości” w 1996 r. jest prawdopodobnie wynikiem złej jakości danych wykorzystanych do obliczeń, wynikającej ze znacznego przeszacowania przez GUS liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą oraz spółek cywilnych i nie pozostaje w związku z wartościami wskaźników uzyskanymi w poprzednim roku i w następnym roku⁵⁵.

⁵⁴ Wariant pierwszy – szacując liczbę przedsiębiorstw nowych założono, że wszystkie nowe przedsiębiorstwa prywatne, które pojawiły się w sektorze firm powyżej 5 zatrudnionych, były pierwotnie utworzone jako przedsiębiorstwa małe (o zatrudnieniu poniżej 5 osób), wariant drugi – przyjęto założenie przeciwne - że żadne nowe przedsiębiorstwo średnie i duże, należące do zbioru firm przysyłających sprawozdania do GUS nie było wcześniej utworzone jako przedsiębiorstwo małe.

⁵⁵ Wg opinii J. Chmiela (1999, s. 26): „Nie mając żadnych możliwości skorygowania tych liczb [za rok 1996] musimy dalej, jak dotychczas przyjmować za dobra monetę wspomnianą informację statystyczną, starając się jednak do końca obecnego opracowania nie wyciągać na jej podstawie zbyt daleko idących wniosków” s. 27. W związku ze zmianą przepisów o ewidencji działalności REGON w 1996 r. wpisu dokonały nie objęte dotychczas obowiązkiem małe przedsiębiorstwa, które funkcjonowały już w latach poprzednich.

Wykres 3. Dynamiki wejść i wyjść przedsiębiorstw w polskim przetwórstwie przemysłowym (działalność produkcyjna) w latach 1991- 1997 (wg Chmiel, 1999 oraz Orłowski i Żółkiewski (2001))

Dla kolejnych lat (1996-1997) wskaźniki wejścia/wyjścia wyliczyli Orłowski i Żółkiewski (2001), bazując na zbiorze przedsiębiorstw zbliżonym do badania Chmiela (1997). Jednak porównanie stóp dla lat 1991-1995 pokazuje pewne różnice wynikające prawdopodobnie z przyjęcia częściowo odmiennych założeń co do sposobu obliczenia liczby firm w populacji (por. wykres 3).

Podstawowym celem badania Orłowskiego i Żółkiewskiego (2001) było określenie czynników determinujących stopy wejścia i wyjścia w sektorze przedsiębiorstw na poziomie działów sekcji D. Badanie wskazało, że pozytywny wpływ na wielkość stopy wejścia do gałęzi (na podstawie liczby firm) mają warunki rynkowe definiowane poprzez stopę wzrostu produkcji sprzedanej. Poprawa sytuacji w gałęzi powoduje wzrost stopy wejścia. Na wysokość stopy wejścia netto istotnie wpływają: istniejąca w gałęzi koncentracja (określana współczynnikiem Herfindhal-Hirshmana dla produkcji sprzedanej), ponadto konkurencja wynikająca z otwartości gałęzi na import, jak i z udziału inwestycji zagranicznych w danej gałęzi. Zaobserwowano również istotny wpływ zmiennych określających stopień „miękkości” ograniczeń budżetowych na dynamikę zmian populacji firm w tych gałęziach poprzez zmniejszenie równocześnie stopy wejścia i stopy wyjścia.

Reasumując, można stwierdzić, że dotychczasowa wiedza na temat procesów demograficznych w gałęziach przemysłu obejmuje okres pierwszej połowy lat 90-tych (do 1997 roku) i ukazuje relatywnie wysoką dynamikę procesów wejścia i wyjścia przedsiębiorstw do/z gałęzi przemysłu przetwórczego, szczególnie w pierwszym okresie transformacji. Prawdopodobne zaburzenia w zbiorach danych oraz zmiany w metodologii nie pozwalają na dokładne określenie kierunku trendu w połowie lat 90-tych, jednak wskazują na zmniejszanie się stóp wejścia/wyjścia. Jednocześnie brak w NBP danych jednostkowych (F-01) dla okresu sprzed 1995 r. i danych F-02 sprzed 1993 r. w połączeniu z problemami metodologicznymi uniemożliwiło przedstawienie własnych obliczeń stóp wejścia/wyjścia dla tego okresu (pierwsza połowa lat 90.).

3 Wyniki badań własnych

Stopy wejścia i wyjścia obliczone na podstawie danych GUS

W NBP (DAMS) obliczenia stóp dynamiki populacji przedsiębiorstw przeprowadzono na obu dostępnych bazach danych o przedsiębiorstwach (sprawozdania statystyczne F-01 i F-02) w latach 1993-2003 (więcej o charakterystykach wykorzystywanych baz danych w rozdziale „Dostępne i potencjalne źródła informacji do demografii sektora przedsiębiorstw”). W populacji znalazły się wszystkie przedsiębiorstwa, które złożyły minimum jeden raz sprawozdanie statystyczne i które sprawozdawały liczbę pracowników większą od 0⁵⁶. Analizę skoncentrowano na populacji przedsiębiorstw sekcji D — przetwórstwo przemysłowe, co pozwoliło objąć badaniem populację od 7.113 (w 1997 r.) do maksymalnie 7.822 jednostek (w 2000 r.) (por. tabela 7). W populacji tej w ostatnim roku obserwacji 41% stanowiły przedsiębiorstwa istniejące we wszystkich obserwowanych latach (czyli 8-letnie lub starsze). W zbiorowości badanej obecne były również przedsiębiorstwa efemerydy — składające sprawozdania tylko w jednym roku (poniżej 2,8% populacji w danym roku). Szczegółową strukturę populacji w tym udział przedsiębiorstw wchodzących i wychodzących, 'twardzieli' i efemeryd przedstawia poniższa tabela.

W latach 1996-2003 (na podstawie danych z F-01) utworzono ogółem 7.127 nowych przedsiębiorstw i jednocześnie zlikwidowano 6.481 (dla danych z F-02 odpowiednio 18.098 oraz 20.902). Przeciętnie różnica wyniosła około 1000 firm, a średnia stopa netto dla badanego okresu wyniosła 1,3%. Ze względu na zmianę nomenklatury GUS dostępne dane o przedsiębiorstwach z formularzy F-02 pozwalają na obliczenie stóp wejścia/wyjścia dla przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego w dwóch okresach. Analizowana populacja F-02 jest jednak blisko dwukrotnie większa od populacji 'widzianej' w formularzu F-01, zaś stopy wejścia kształtują się na zbliżonym poziomie do tych obliczonych na podstawie danych F-01 (tabela 8).

Tabela 7. Struktura i liczebność badanej populacji I (F-01) przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego w latach 1997-2003

Rok	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Liczba Przedsiębiorstw	6.574	7.113	7.610	7.677	7.822	7.556	7.230	7.222
Wchodzące	–	1.128	1.306	1.074	1.110	820	700	989
Wychodzące	589	809	1.010	963	1087	1.026	997	
Twardziele — istniejące przez całe 8 lat	2.971	2.971	2.971	2.971	2.971	2.971	2.971	2.971
Przedsiębiorstwa bazowe — istniejące w dwóch sąsiednich okresach		5.985	6.304	6.603	6.712	6.736	6.530	6.233
Efemerydy		149	210	146	172	110	126	
Stopa wejść		17,2%	18,4%	14,1%	14,5%	10,5%	9,3%	13,7%
Stopa wyjść		9,0%	11,4%	13,3%	12,5%	13,9%	13,6%	13,8%
Stopa netto		8,2%	7,0%	0,9%	1,9%	-3,4%	-4,3%	-0,1%

Źródło: dane GUS, obliczenia własne.

⁵⁶ Udział firm, które nie podały wielkości zatrudnienia w populacji analizowanych przedsiębiorstw sekcji D w latach 1997-2003 wahał się w przedziale 1,0 do 2,41%. W przypadku redukcji zatrudnienia i przekroczenia wartości granicznej zatrudnienia (50 osób) firmy mają obowiązek dalszego składania sprawozdań do końca roku kalendarzowego, stąd w analizowanej populacji znajdują się firmy wykazujące zatrudnienie mniejsze niż 50 osób (por. wykres 2, słupki z zieloną szrafurą).

Tabela 8. Porównanie obliczeń dynamiki populacji przedsiębiorstw sekcji D z danych F-01 i F-02

Rok	F-02										
	1993*	1994*	1995	1996	1997	1998	1999**	2000	2001	2002	2003
Liczba Przedsiębiorstw	15.333	16.196	16.783	18.017	20.008	20.387	14.957	14.549	14.635	13.979	14.421
Wchodzące	–	3.726	–	3.672	4.413	3.196	1.508	1.546	2.071	1.692	1.975
Wychodzące	2.863	–	2.438	2.422	2.817	6.938	1.954	1.985	2.348	1.533	
Przedsiębiorstwa bazowe — istniejące w dwóch sąsiednich okresach		12.470	–	14.345	15.595	17.191	13.449	13.003	12.564	12.287	12.446
Stopa wejść		24%	–	22%	24%	16%	7%	10%	14%	12%	14%
Stopa wyjść		19%	–	15%	13%	14%	34%	13%	14%	16%	11%
Stopa netto		6%	–	7%	11%	2%	-27%	-3%	1%	-4%	3%
F-01											
Stopa wejść					17,2%	18,4%	14,1%	14,5%	10,5%	9,3%	13,7%
Stopa wyjść					9,0%	11,4%	13,3%	12,5%	13,9%	13,6%	13,8%
Stopa netto					8,2%	7,0%	0,9%	1,9%	-3,4%	-4,3%	-0,1%

* W 1995 r. nastąpiła zmiana metodologiczna GUS uniemożliwiająca kontynuację obliczeń.

** Kolejna zmiana metodologiczna GUS (zmiana zakresu obowiązku sprawozdawczego firm — z 5 do 9 zatrudnionych).

Źródło: dane GUS, obliczenia NBP.

Posiadane obecnie przez NBP dane pozwalają na porównanie z wynikami obliczeń dokonanych przez J. Chmiela (1999) oraz przez W. Orłowskiego i Z. Żółkiewskiego (2001) jedynie dla roku 1997 (por. tabela 9). Porównanie to wskazuje na zaniżenie wielkości stopy wejścia w badaniu NBP w oparciu o F-01 (o około 10%) wobec badania Chmiela (1999) i zaniżenie stopy wyjścia o blisko 50%. W wyniku tego stopa netto jest kilkakrotnie wyższa niż w badaniach referencyjnych. Wskaźniki obliczone z wykorzystaniem bazy danych z formularzy F-02 są zawyżone w mniejszym stopniu (o 33%) wobec stopy wejścia i stopy netto (Chmiel, 1999), zaniżone zaś o około 25% w przypadku stopy wyjścia. Wyniki te powodują, że silnie różnią się między sobą wielkości stopy wejścia netto (1,0% do 11,1%).

Tabela 9. Porównanie wyników obliczeń dynamiki przedsiębiorstw dokonanych przez J. Chmiela (1999) i NBP dla roku 1997 (przedsiębiorstwa o zatrudnieniu > 5 osób F02, oraz >50 pracowników F-01)

Dla roku 1997	Wg Chmiel, 1999	Wg Orłowski, Żółkiewski, 2001	Wg obliczeń NBP F01	Wg obliczeń NBP F02
liczebność populacji	38.775	39.444	7.113	20.008
stopa wejścia	18,4%	18,1%	17,2%	24,5%
stopa wyjścia	17,0%	17,0%	9,0%	13,4%
stopa netto	1,4%	1,0%	8,2%	11,1%

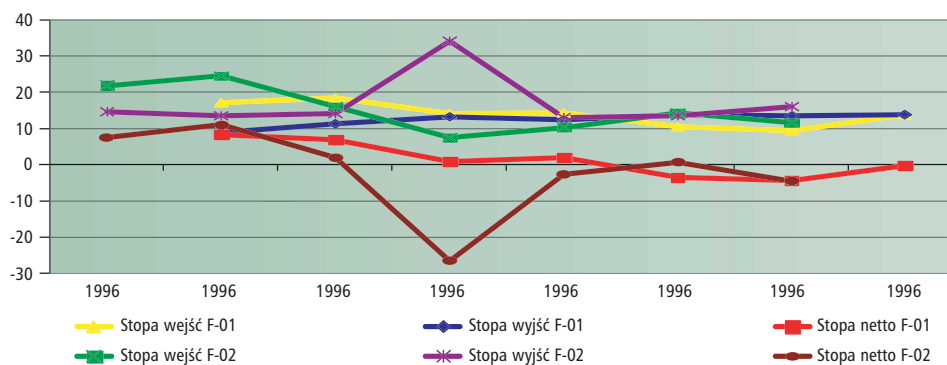
Źródło: wskazane publikacje, obliczenia własne.

W świetle wyników naszych obliczeń w okresie 1997-2003 stopy wejścia w populacji pierwszej (F-01) utrzymywały się na relatywnie wysokim poziomie, w zakresie 9,3%–18,4% (por. wykres 4), przy czym od 1998 r. obserwujemy tendencję zniżkową stopy wejścia i osiągnięcie minimum w 2002 r. na poziomie 9,3%, a następnie wzrost w ostatnim roku do poziomu 13,7%. Stopy wejścia dla populacji F-02 wskazują na wyższą w porównaniu z F-01 dynamikę w pierwszym roku obserwacji oraz w latach 2001-2002. Jest to zgodne z obserwacją, że obniżenie wartości odcięcia powoduje wzrost stopy wejścia. W pozostałych latach 1998-2000 stopa wejścia populacji II wskazuje na zmniejszenie procesu wejścia do gałęzi do poziomu 7,4% w 1999 r.

W tym czasie stopa wyjścia z gałęzi liczona dla populacji II (F-02) kształtowała się na bardzo wysokim poziomie 34%. Anomalia ta jest wynikiem zmiany wielkości populacji w związku z podwyższeniem progowej wartości zatrudnienia z powyżej 5 na powyżej 9 zatrudnionych w przedsiębiorstwie zobowiązanym do złożenia sprawozdania F-02. Obserwowany skok dynamiki może być związany również ze zmianami w strukturze gospodarki w następstwie kryzysu rosyjskiego, który miał miejsce w II połowie 1998 r. Kryzys rosyjski spowodował wycofanie się z rynków wschodnich wielu przedsiębiorców (np. w przemyśle meblarskim), które mogły nie składać już sprawozdania w 1999 r.

Biorąc jednak pod uwagę problemy z wiarygodnością danych, obserwowane w poprzednich okresach, szczególnie w 1996 r., należy z ostrożnością interpretować uzyskane wyniki.

Wykres 4. Porównanie stóp dynamiki zmian populacji przedsiębiorstw w sekcji D obliczone na podstawie danych F-01 i F-02

Źródło: dane GUS, obliczenia własne.

Stopa wyjścia w okresie 1997-2000 w populacji I kształtowała się poniżej stopy wejścia. Dopiero od 2001 r. zaobserwowano większą liczbę firm, które wychodziły z sekcji niż do niej wchodziły. Powyższe fakty spowodowały, że stopa netto wykazywała w całym badanym okresie tendencję spadkową, a w latach 2001-2003 przyjmowała wartości ujemne.

Przedsiębiorstwa składające pierwszy raz sprawozdanie F-01 (tzw. wchodzące) były biorąc pod uwagę wartość sprzedaży ogółem — znacząco mniejsze (o około 20-25%) niż firmy, które przez cały badany okres funkcjonowały w gałęzi (sekcja D) i nieznacznie większe niż firmy ostatni raz sprawozdające do GUS (wychodzące). Najmniejszą średnią sprzedaż odnotowały przedsiębiorstwa tzw. efemerydy, których sprawozdanie pojawiło się tylko w jednym roku w okresie 1996-2003 (por. wykres 5). Przedsiębiorstwa we wszystkich kohortach stawały się coraz większe, wzrost wielkości sprzedaży przeciętnej firmy był szczególnie wyraźny od 2001 r., i najbardziej dynamiczny w grupie firm wchodzących (wartość sprzedaży w cenach stałych 2000, deflowana PPI). Ponadto badanie pokazało, że nowopowstałe przedsiębiorstwa miały niewielki udział w rynku zawierający się w badanym okresie w przedziale 4,3–8,2%. Najwyższy udział zaobserwowano w 2003 r., co zahamowało tendencję spadkową obserwowaną od 1999 r.

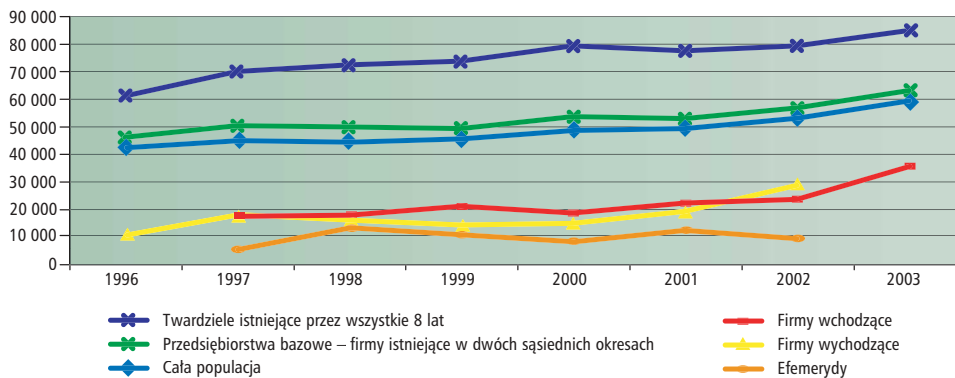
Podobne procesy zaobserwowano, biorąc pod uwagę średnie zatrudnienie w firmach w badanych populacjach. Najmniejsze pod względem zatrudnienia były przedsiębiorstwa — efemerydy, największe zaś firmy istniejące na rynku ponad 8 lat (wykres 6). Obserwacje potwierdziły tezę, że w badanym okresie firmy restrukturyzowały się poprzez redukcje zatrudnienia, na co wskazuje zmniejszenie blisko o 1/3 przeciętnego zatrudnienia w całej populacji (z 337 do 214 pracowników) w latach 1997–2003 przy jednoczesnym wzroście przeciętnych przychodów ze sprzedaży o ponad 40%. W populacji przedsiębiorstw starszych niż 8 lat, czyli istniejących nieprzerwanie w okresie 1996–2003 (2971 podmiotów) średnie zatrudnienie zmniejszyło się o 31,75%, zaś średnia sprzedaż przedsiębiorstwa wzrosła o 40%, co oznacza podwojenie wydajności pracy i jej wzrost rzędu 13% rocznie. Wydajność przedsiębiorstw wchodzących na rynek w poszczególnych latach również wzrastała, a wzrost ten był szybszy niż wzrost wydajności przedsiębiorstw silnie osadzonych na ryn-

ku. W wyniku tego procesu wchodzące przedsiębiorstwo w ostatnim roku (2003) było tylko 13% mniej wydajne niż przedsiębiorstwa stabilne.

Należy zaznaczyć, że ze względu na właściwości danych, przedsiębiorstwo klasyfikowane jako wchodzące jest relatywnie duże (średnie zatrudnienie 132 osoby, średnia sprzedaż roczna około 21,2 mln zł), zaś wielkość przedsiębiorstwa wychodzącego jest często zaniżona, ze względu np. na raportowanie liczby pracujących równej jeden, gdy przedsiębiorstwo nie prowadzi już produkcji w ostatnim roku sprawozdawczym. Stąd nie analizowano wydajności przedsiębiorstw wychodzących z gałęzi.

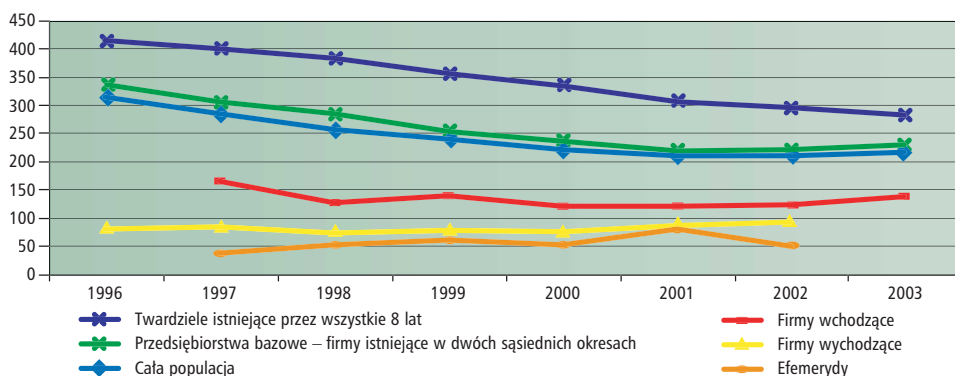
Jak wspomnieliśmy, dynamikę wejść i wyjść z gałęzi można określać również na podstawie danych o zatrudnieniu. Rutkowski (2002) wykazał, że w latach 90. realokacja miejsc pracy w Polsce przybrała kształt krzywej U-kształtnej. W początkowym okresie transformacji stopa realokacji miejsc pracy kształtowała się na wysokim poziomie, następnie spadła w połowie dekady, by ponownie wzrosnąć i osiągnąć maksymalny poziom w 1999 r. W tym czasie utrata miejsc pracy następowała głównie poprzez zmniejszanie zatrudnienia w istniejących firmach (88%), a nie poprzez zwolnienia realizowane przez firmy likwidowane. W 1999 r., według obliczeń NBP, średnia stopa wejść brutto wynosiła 12,8% zaś stopa wyjść 13,6%.

Wykres 5. Średnia wielkość sprzedaży przedsiębiorstwa w poszczególnych klasach demograficznych (w tys. zł)

Źródło: dane GUS, obliczenia własne.

Wykres 6. Średnia wielkość zatrudnienia przedsiębiorstwa w poszczególnych klasach demograficznych w populacji I (F-01)

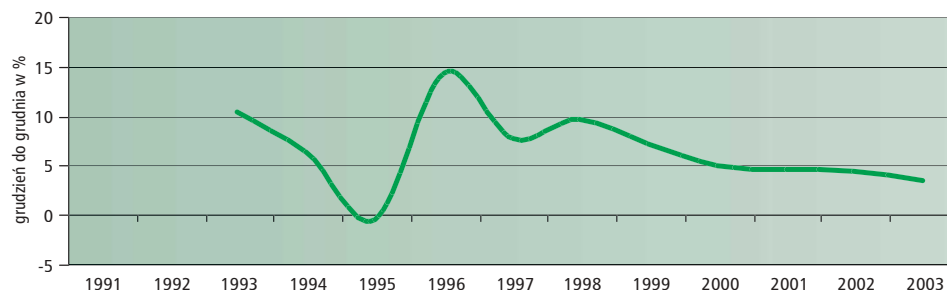
Źródło: dane GUS, obliczenia własne.

Stopy wejścia i wyjścia obliczone na podstawie REGON

Na koniec 2003 r. w rejestrze REGON zarejestrowanych było 3,581 mln podmiotów gospodarki narodowej, o 3,25% więcej niż w końcu 2002 r. Od 1996 r. obserwujemy trend spadkowy dynamiki wielkości rejestru REGON (wykres 7). Podobny trend zaobserwowano w populacji przedsiębior-

biorstw aktywnych w latach 1996-2001, przy czym w 2000 i 2001 r. zanotowano spadek liczebności (analogicznie) o 2,9% i o 6,1%⁵⁷.

Wykres 7. Dynamika zmian liczby zarejestrowanych w REGON podmiotów gospodarki narodowej, ogółem w latach 1992-2003⁵⁸

Źródło: obliczenia własne wg danych GUS.

Stopa wejścia obliczona na podstawie danych REGON dla całej gospodarki w 2003 roku wyniosła 7,3% (w 2002 r. odpowiednio 8,1%), stopa wyjścia 4,2% (3,9%), a stopa wejścia netto 3,1% (4,3%). W przetwórstwie przemysłowym stopa wejścia kształtowała się na niższym poziomie niż w całej gospodarce i od 1999 roku wykazywała tendencję spadkową od 9,1% w 1999 roku do poziomu 5,1% w 2002 r. Podobne wartości i trend spadkowy zaobserwowano w sekcji budownictwo, transport, nieco wyższą w sekcji wytwarzania energii, gazu i wody oraz w handlu (tabela 10). Najwyższą stopą wejścia (10,7%) w 2002 r. charakteryzowała się branża usług turystycznych (hotele i restauracje). Stopa wyjścia kształtowała się generalnie na niższym poziomie niż stopa wejścia, i we wszystkich obserwowanych sekcjach stopa netto była dodatnia, w przemyśle przetwórczym wyniosła 1,2% (2002).

Tabela 10. Stopy wejścia i wyjścia obliczone na podstawie danych z rejestru REGON (w %)

Stopa wejścia	1998	1999	2000	2001	2002	2003
ogółem	18,8	13,0	11,9	11,0	8,1	7,3
przetwórstwo przemysłowe	13,9	9,2	7,9	7,8	5,8	5,1
energia, gaz woda	18,3	13,1	13,5	10,3	7,1	6,3
budownictwo	22,8	14,1	10,8	8,1	5,7	5,1
handel	17,6	10,7	9,9	9,5	7,9	7,4
hotele i restauracje	24,6	15,5	14,6	12,5	10,4	10,7
transport	17,0	10,7	8,8	8,4	5,2	5,1
Stopa wyjścia						
ogółem	9,3	6,2	6,2	5,0	4,1	4,2
przetwórstwo przemysłowe	8,6	6,3	6,1	4,9	3,8	4,0
energia, gaz woda	6,4	4,5	4,8	4,8	3,4	4,0
budownictwo	7,9	6,0	5,9	5,4	4,3	4,1
handel	11,8	7,1	7,3	5,7	4,3	4,6
Hotele i restauracje	13,6	7,2	8,0	6,3	5,3	5,5
transport	7,4	4,8	5,0	4,3	3,3	3,9
Stopa netto						
ogółem	9,6	6,8	5,7	6,0	4,1	3,1
przetwórstwo przemysłowe	5,3	2,9	1,8	2,9	2,0	1,2
energia, gaz woda	11,9	8,6	8,7	5,5	3,8	2,4
budownictwo	14,9	8,1	4,9	2,7	1,4	0,9
handel	5,9	3,6	2,6	3,8	3,6	2,8
hotele i restauracje	11,0	8,3	6,5	6,2	5,1	5,2
transport	9,5	5,9	3,8	4,0	2,0	1,3

Źródło: dane GUS, obliczenia NBP.

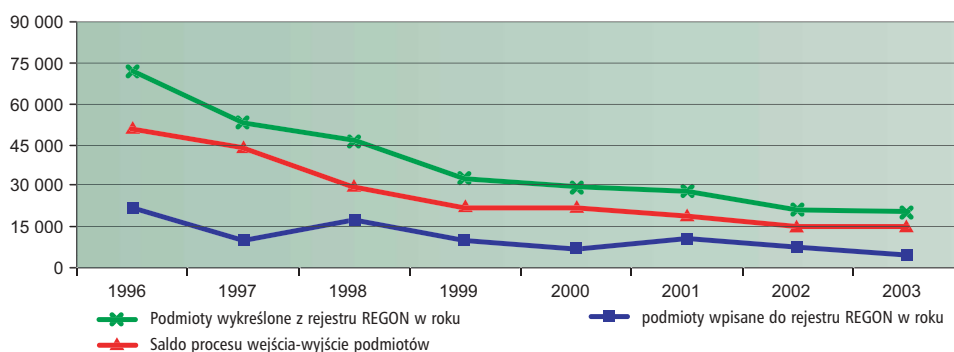
⁵⁷ A. Rybińska, A. Tokaj-Krzewska (red.) (2003): *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2001-2002*. PARP, Warszawa, s. 32. Liczba podmiotów aktywnych była szacowana na podstawie liczby jednostek przysyłających do GUS tzw. ankietę strukturalną oraz na podstawie badań GUS metodą reprezentacyjną (podmioty małe o zatrudnieniu <9 osób).

⁵⁸ Tak dynamiczny wzrost liczby firm w 1996 r. związany m.in. był ze zmianą ustawy o statystyce publicznej.

Jak już wspomniano, w rejestrze REGON znajduje się pewna liczba przedsiębiorstw tzw. nieaktywnych (niewyrejestrowanych lub tych, które nie podjęły działalności), analiza porównawcza przeprowadzona w 1999 r. wskazała na udział około 48% przedsiębiorstw aktywnych w rejestrze REGON. Analiza wylosowanej próby (115.000 podmiotów) z Bazy Jednostek Statystycznych dla badania działalności gospodarczej przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób, wykazała, że w tej populacji nie aktywnych było około 41–52% przedsiębiorstw⁵⁹. Według badań PARP w sekcji przetwórstwo przemysłowe liczba przedsiębiorstw aktywnych spadła w 2000 r. o blisko 10%, a w 2001 r. o dalsze 8,6%⁶⁰.

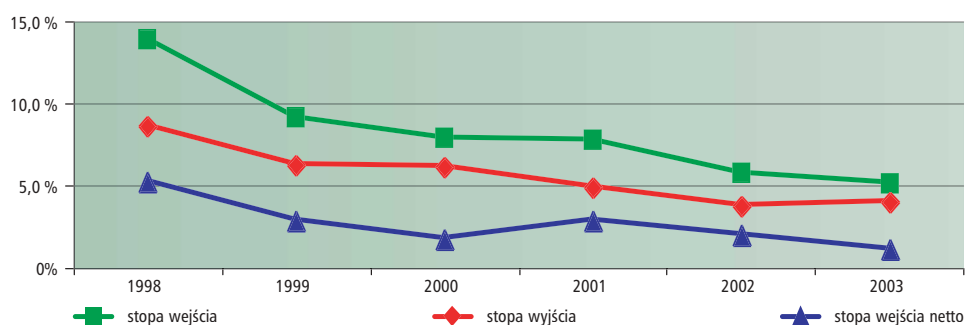
Gdyby uwzględnić stany faktycznie funkcjonujących podmiotów obliczenia ukazałyby wyższe wartości stóp wejścia/wyjścia, zbliżone do zakresu uzyskanego na podstawie badania populacji z danych GUS (F-01 i F-02). Gdyby zbiór REGON odzwierciedlał rzeczywiście funkcjonujące w gospodarce podmioty w przetwórstwie przemysłowym w 2002 r. stopa wejścia osiągnęłaby poziom około 11,6%.

Wykres 8. Liczebność podmiotów gospodarki narodowej w przetwórstwie przemysłowym według REGON w latach 1996-2003

Źródło: GUS, obliczenia własne.

Wykres 9. Dynamika zmian populacji przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym wg REGON w latach 1998-2003

Źródło: GUS, 2003, Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2002 r.

W przetwórstwie przemysłowym w badanym okresie obserwowano zniżkową tendencję liczby nowo-rejestrujących się podmiotów. W 2003 r. zarejestrowanych było tylko nieco ponad $\frac{1}{4}$ liczby przedsiębiorstw z 1996 r. Saldo procesu rejestracji i wyrejestrowywania się podmiotów w REGON pozostaje dodatnie gdyż liczba opuszczających rejestr jest średnio o około 30% mniejsza od liczby noworejestrowanych. W pozostałych sekcjach gospodarki obserwujemy analogiczne tendencje per-

⁵⁹ Przedsiębiorstwa nieaktywne to takie, które zawiesiły działalność (28,9%), zostały zlikwidowane (9,4%), nie rozpoczęły działalności mimo jej zarejestrowania (3,0%) lub takie, z którymi nie udało się nawiązać kontaktu (10,8%). Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób w 2001 r., GUS, Warszawa, 2002, s. 9.

⁶⁰ A.Rybińska, A. Tokaj-Krzewska (red.), (2003): *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstwa w Polsce w latach 2001-2002*. PARP, Warszawa.

manentnego zmniejszania się liczby nowo rejestrowanych firm, oraz dodatnie saldo procesu wejść i wyjść. Obserwacja ta pozwala na postawienie tezy o znacznym spowolnieniu zmian strukturalnych w polskiej gospodarce na poziomie instytucjonalnym.

Stopy wejścia i wyjścia mikroprzedsiębiorstw

Na podstawie danych z publikacji GUS możliwe było obliczenie stóp wejścia i wyjścia dla najmniejszych podmiotów gospodarczych w sekcji przetwórstwo przemysłowe⁶¹. Wyniki te mogą uzupełnić obraz dynamiki procesu wejść i wyjść uzyskany z badań opartych na sprawozdaniach statystycznych. Badania reprezentatywne GUS obejmują podmioty nie składające sprawozdań F-01 lub F-02 a znajdujące się w bazie REGON. Dane GUS są szacunkami na podstawie prób losowych, z których wyniki uogólniane są na całą populację.

Stopy wejścia w badanej populacji kształtowały się w przedziale od 8,7% w 2002 r. do 18,9% w 1998 r., natomiast stopa wyjść od 2,8% do 27,1%. Podobnie jak w przypadku obliczeń dokonanych na zbiorach formularzowych i REGON stopy wejścia wykazują trend spadkowy. Natomiast stopy wyjścia cechują się znaczną wariancją, co może być po części spowodowane zmianami metodologicznymi (np.: zmiana ustawy o statystyce w 1996 r.).

Tabela 11. Stopy wejścia/wyjścia w przetwórstwie przemysłowym w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących do 9 osób (w %)

Rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
stopa wejścia	9,2	12,8	14,1	17,4	18,9	13,5	8,8	9,3	8,7
stopa wyjścia	27,1	13,1	3,7	7,7	6,4	4,8	19,2	19,3	2,8
stopa netto	-17,9	-0,3	10,4	9,7	12,5	8,8	-10,4	-9,9	5,9

Stopy wejścia i wyjścia obliczone na podstawie danych Krajowego Rejestru Sądowego

Podjęto również próbę wykorzystania w badaniu danych z Centralnej Informacji Krajowego Rejestru Sądowego. Funkcjonuje ona od 2001 r., przy czym w latach 2001–2003 rejestrowane były nie tylko nowo powstałe podmioty, ale również podmioty już istniejące i zarejestrowane w dawnych rejestrach (np. RHB, rejestr spółdzielni)⁶². Dlatego dopiero począwszy od 2004 r. statystyki CI KRS będą informowały o rzeczywistej skali procesu powstawania przedsiębiorczości instytucjonalnej i jej zanikania. W związku z tym stanem uzyskane dane pozwalają na obserwację, że w latach 2001–2003 malała liczba podmiotów prowadzących działalność gospodarczą a rejestrujących się po raz pierwszy. W 2003 r. łącznie w KRS zarejestrowano 31.721 podmiotów gospodarujących, w tym 13.741 takich, które wpisano po raz pierwszy (43,3%). Zakładając, że (1) do końca 2003 r. zarejestrowały się w KRS wszystkie istniejące i funkcjonujące obecnie podmioty gospodarcze (tzw. podmioty aktywne zobowiązane do rejestracji w KRS), i że (2) funkcjonowały one również w 2002 r., można obliczyć stopę wejścia w 2003 r., która wyniosła 12,35%. Stopa wyjścia ogółem w gospodarce w 2003 r. wyniosła 2,43%, a stopa wejścia netto — 9,9%. Ponieważ w momencie rejestracji podmioty deklarują jedynie obszar swojej działalności gospodarczej i obejmuje on często wiele działów PKD, nie możliwe było uzyskanie informacji o narodzinach firm w poszczególnych branżach.

⁶¹ „Działalność gospodarcza przedsiębiorstw o liczbie pracujących do 9 osób” GUS Warszawa – roczniki z lat 1996–2003.

⁶² Obowiązek rejestracji w KRS dotyczy: spółek jawnych, komandytowych, partnerskich, komandytowo-akcyjnych, akcyjnych, z ograniczoną odpowiedzialnością, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, przedsiębiorstw państwowych, jednostek badawczo rozwojowych, spółdzielni, przedsiębiorstw zagranicznych, oddziałów zagranicznych przedsiębiorstw, oddziałów zagranicznych zakładów ubezpieczeń, oraz prowadzących działalność gospodarczą: stowarzyszeń, fundacji, organizacji rzemieślniczych (cechy), organizacji rolników, związków zawodowych rolników, samorządów zawodowych przedsiębiorców, izb gospodarczych, związków zawodowych, organizacji pracodawców, stowarzyszeń kultury fizycznej, związków sportowych, innych organizacji społecznych i zawodowych,

4

Podsumowanie

Stopy wejścia i wyjścia obliczane przez różnych autorów dla okresu początku lat 90. różnią się znacząco, choć ukazują podobny trend — bardzo wysoką dynamikę wejść do gałęzi i stopniowe zmniejszanie się stopy wejść i stopy netto w latach następnych. Przyczyną rozbieżności wyników jest jakość dostępnych danych źródłowych (zmiany sposobu pozyskiwania danych) oraz nieporównywalne metodologie określania populacji przedsiębiorstw aktywnych. Lata 1990–1992 charakteryzował się rekordowo wysokimi stopami wejścia jak i wyjścia, co było wynikiem uwolnienia przedsiębiorczości (wejścia) jak i oddziaływaniem twardych ograniczeń budżetowych w tym okresie transformacji (wyjścia z gałęzi).

Publikowane badania stóp wejścia i wyjścia obejmują okres do 1997 r., w latach następnych wskaźniki te zostały obliczone przez autorów na podstawie danych z formularzy statystycznych GUS, danych REGON oraz danych Krajowego Rejestru Sądowego. Ze względu na dostępność danych obserwowana w NBP populacja przedsiębiorstw cechuje się nadreprezentacją dużych przedsiębiorstw, co prawdopodobnie skutkuje zaniżeniem obliczonych stóp wejścia i wyjścia w okresie 1998–2003.

Stopa wejścia do gałęzi w polskim przemyśle przetwórczym wykazuje trend spadkowy od początku lat 90. i w ostatnich latach wynosiła 12–14% (tabela 8). Ze względu na równie wysoką stopę wyjścia w tym okresie, stopa wejścia netto oscylowała wokół zera w przedziale od -4% do 1%. Dane z ewidencji podmiotów gospodarki narodowej REGON wskazują na stale zmniejszającą się od 1996 r. liczbę nowo rejestrujących się podmiotów, która w roku 2003 r. wyniosła 19.430, co stanowiło jedynie 37% liczby podmiotów gospodarujących podejmujących działalność (lub planujących jej podjęcie) w przetwórstwie przemysłowym w Polsce w 1997 r. Podobny trend wykazują statystyki podmiotów wykreślanych z rejestru. Saldo procesu pozostaje dodatnie, tzn. rejestr REGON wykazuje wzrost liczby podmiotów gospodarujących w Polsce w tym w przetwórstwie przemysłowym o około 5–10 tys. podmiotów rocznie w latach 2001–2003.

Ze względu na nieokreślony statut podmiotów zarejestrowanych w REGON (w rejestrze tym znajdują się przedsiębiorstwa aktywne oraz takie, które zaprzestały już działalności ale nie wyrejestrowały się, nie znane są aktualne proporcje tych grup⁶³) wyniki obliczeń stóp wejścia i wyjścia mogą nie oddawać stanów rzeczywistych, co utrudnia wnioskowanie co do procesów zachodzących w gospodarce.

Porównania międzynarodowe stóp wejścia do gałęzi są utrudnione za sprawą różnych metodologii pozyskiwania danych (w większości badania zagraniczne oparte są o dane z rejestrów sądowych), wielkości i zakresu badanej populacji (dominują badania populacji obejmujących przemysł przetwórczy). Dokonując przeglądu wyników badań zwracaliśmy uwagę na porównywalność wyników. W Polsce pierwszej połowy lat 90. poziom stóp wejścia do gałęzi przemysłu należał do jednych z wyższych wśród analizowanych krajów, w tym krajów rozwijających się. W ostatnich latach pomimo spadku dynamiki wejść i wyjść do gałęzi utrzymuje się on na średnim poziomie jednak niższym od porównywalnych wskaźników obliczonych dla Wielkiej Brytanii i USA.

Występujące mankamenty metodologiczne powodują, że brak jest obecnie dokładnej informacji na temat istotnego procesu rozwoju instytucjonalnego przedsiębiorczości szczególnie w grupie firm najmniejszych (do 9 zatrudnionych) i małych (do 49 zatrudnionych), które są najistotniejsze w procesie tworzenia nowych przedsiębiorstw — powstające firmy w zasadzie są niewielkie.

⁶³ Eksperti GUS są zdania, że obecnie liczba podmiotów nieaktywnych w REGON kształtuje się na poziomie 30–40% por. GUS, 2003, *Warunki powstawania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w 2001 roku*, Warszawa, s. 65.

Aby monitorować proces rozwoju przedsiębiorczości — tworzenia nowych przedsiębiorstw konieczny jest szereg zmian w dotychczas istniejących instytucjach rejestrujących działalność gospodarczą:

- w zakresie REGON — „oczyszczenie” zbioru zarejestrowanych podmiotów z podmiotów „nieaktywnych”, a następnie wzmocnienie dyscypliny w zakresie obowiązków wynikających z ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej oraz rozporządzenia rady Ministrów z dnia 27 lipca 1999 r. w sprawie sposobu i metodologii prowadzenia rejestrów (...),
- w zakresie Krajowego Rejestru Sądowego — centralizacji informacji z rejestru z lat przed uruchomieniem CI KRS, a w zakresie pozostałych rejestrów sądowych — centralizacja i informatyzacja bazy danych,
- w zakresie ewidencji działalności gospodarczej w gminach — scentralizowanie informacji, wprowadzenie elektronicznej bazy danych oraz udostępnienie informacji statystycznej.

Uchwalona 'ustawa o swobodzie działalności gospodarczej' wychodzi naprzeciw oczekiwaniom integracji informacji o podmiotach prowadzących działalność gospodarczą.

Ustawa przewiduje powołanie (od 2007 r.) Centralnej Informacji Ewidencji Działalności Gospodarczej z oddziałami przy organach ewidencyjnych (gminach). Zadaniem Centralnej Informacji będzie prowadzenie w formie elektronicznej bazy danych zbioru informacji o danych zawartych w ewidencji oraz jej opracowywanie i udostępnianie. Szczegóły co do zawartości danych określić ma w rozporządzeniu minister właściwy do spraw gospodarki. Ustawa zakłada ponadto operacyjną integrację ewidencji działalności gospodarczej z krajowym rejestrem urzędowym podmiotów gospodarki narodowej REGON, ewidencją podatników i płatników NIP oraz ewidencją płatnika składek ubezpieczeń społecznych ZUS (art. 44). Ustawa nie przewiduje jednak wpisywania do ewidencji informacji o operacjach w Krajowym Rejestrze Sądowym (art. 30), a jedynie przesyłanie niektórych postanowień sądów do właściwych organów ewidencyjnych (gmin).

Zakłada się więc istnienie równolegle co najmniej trzech systemów rejestracji działalności gospodarczej (oddzielnie dla osób fizycznych i oddzielnie dla osób prawnych, oraz dla celów statystycznych) i dwóch Centralnych Informacji (CIEDG i KRS). Oznacza to nałożenie na administracje rządową, samorządową i sądową nowych obowiązków polegających na wzajemnym powiadamianiu się o podejmowanych decyzjach, co pociągnie za sobą znaczne koszty.

Jeden, profesjonalny i nowoczesny system rejestracji obsługiwany przez sądy, jak i przez gminy mógłby zagwarantować jednolitość systemu ewidencji, spójność informacji udzielanych z jednego źródła, przy zachowaniu obecnej dostępności organów ewidencyjnych. Ponadto gwarantowałby wzrost bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. Za integracją przemawiają oszczędności, jakie można uzyskać centralizując rejestry, jak również wykorzystując doświadczenia przy tworzeniu CI KRS. Kwestia ta wymaga jednak dalszych analiz.

5

Spis tabel

- Tabela 1. Wielkość populacji przedsiębiorstw w bazie danych F01 (na koniec roku)
- Tabela 2. Definicje rodzajów przedsiębiorstw ze względu na ich zachowanie w badanej populacji
- Tabela 3. Wskaźnik obrotu w wybranych krajach OECD w latach 1989-94.
- Tabela 4. Średnie stopy wejścia — wyjścia w sektorze przedsiębiorstw w sekcji manufacturing w niektórych krajach
- Tabela 5. Średnia stopa wejścia i wyjścia w sektorze przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym — sekcja D [w %]
- Tabela 6. Szacunek stopy wejścia i wyjścia oraz stopa wyjścia netto dla sektora przedsiębiorstw oraz sekcji 'działalność produkcyjna' dla roku 1995 wg Chmiel, 1997.
- Tabela 7. Struktura i liczebność badanej populacji I (F-01) przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego w latach 1997-2003.
- Tabela 8. Porównanie obliczeń dynamiki populacji przedsiębiorstw sekcji D z danych F-01 i F-02.
- Tabela 9. Porównanie wyników obliczeń dynamiki przedsiębiorstw dokonanych przez J. Chmiela (1999) i NBP dla roku 1997 (przedsiębiorstwa o zatrudnieniu > 5 osób F02, oraz >50 pracowników F-01)
- Tabela 10. Stopy wejścia/wyjścia obliczone na podstawie danych z rejestru REGON
- Tabela 11. Stopy wejścia/wyjścia w przetwórstwie przemysłowym w przedsiębiorstwach o liczbie pracujących do 9 osób.

6

Spis wykresów

- Wykres 1. Dostępność danych GUS i główne zmiany metodologiczne
- Wykres 2. Liczebność i struktura populacji przedsiębiorstw w sekcji przetwórstwo przemysłowe w roku 2002 wg wielkości zatrudnienia (skala logarytmiczna)
- Wykres 3. Dynamiki wejść/wyjść przedsiębiorstw w polskim przetwórstwie przemysłowym (działalność produkcyjna) w latach 1991- 1997 wg Chmiel, 1999 oraz Orłowski i Żółkiewski (2001)
- Wykres 4. Porównanie stóp dynamiki zmian populacji przedsiębiorstw w sekcji D obliczone na podstawie danych F-01 i F-02.
- Wykres 5. Średnia wielkość sprzedaży przedsiębiorstwa w poszczególnych klasach demograficznych (w tys. zł)
- Wykres 6. Średnia wielkość zatrudnienia przedsiębiorstwa w poszczególnych klasach demograficznych w populacji I (F-01)
- Wykres 7. Dynamika zmian liczby zarejestrowanych w REGON podmiotów gospodarki narodowej, ogółem w latach 1992-2003.
- Wykres 8. Liczebność podmiotów gospodarki narodowej w przetwórstwie przemysłowym według REGON w latach 1996-2003.
- Wykres 9. Dynamika zmian populacji przedsiębiorstw w przetwórstwie przemysłowym wg REGON w latach 1998-2003

7

Bibliografia

1. S. Ahn (2001): *Firm Dynamics and Productivity Growth: a review of micro evidence from OECD Countries*. OECD Working Papers No. 297.
2. E. Balcerowicz (2003): *Barriers to Entry and their Impact on Private Sector Growth in Poland*. W: I. Hoshi, E. Balcerowicz, L. Balcerowicz (red.), (2003): *Barriers to Entry and Growth of New Firms in Early Transition*. Kluwer, Boston.
3. E. Balcerowicz, L. Balcerowicz, I. Hashi (red.), (1998): *Barriers to Entry and Growth of Private Companies in Poland, Czech Republic, Hungary, Albania and Lithuania*, Raporty CASE nr 14, CASE, Warszawa.
4. E. Balcerowicz (red.), (2002): *Mikroprzedsiębiorstwa — sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele*. CASE, Warszawa.
5. R. Baldwin (1999): *A Portrait of Entrants and Exits*. Statistics Canada Working Papers No. 121, Ottawa.
6. E. Bartelsman, S. Scarpetta, F. Schivardi (2003): *Comparative Analysis of Firm Demographics and Survival: Micro-level Evidence for The OECD Countries*. OECD Working Papers No. 384.
7. L. Bertalanffy; przekł. E. Woydyło-Woźniak (1984): *Ogólna teoria systemów: podstawy, rozwój, zastosowania*. Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.
8. J. R. Campbell (1997): *Entry, Exit, Embodied Technology and Business Cycles*. NBER Working Paper w5955, Cambridge.
9. J. Chmiel (1997): *Statystyka wejścia do gałęzi. Problemy pomiaru i wyniki badań*. Raporty CASE nr 12.
10. J. Chmiel (1999): *Problemy statystycznego pomiaru i analiza tendencji rozwojowych sektora prywatnych przedsiębiorstw w Polsce w latach 1990-1998*. Raporty CASE nr 24, Warszawa.
11. J. Chmiel (2001): *Statystyka mikroprzedsiębiorstw w latach 1993-2000*. W: E. Balcerowicz (red.), (2002): *Mikroprzedsiębiorstwa — sytuacja ekonomiczna, finansowanie, właściciele*. CASE, Warszawa.
12. S. K. Clerides, S. Lach, J. R. Tybout (1998): *Is learning by Exporting Important*. Micro-Dynamic Evidence from Columbia, Marocco and Mexico. Quarterly Journal of Economics No. 113 (3), s. 903-947.
13. G. R. Carroll, M. T. Hannan (2000): *The Demography of Corporation and Industries*. Princeton University Press, Princeton.
14. M. Desai, P. Gompers, J. Lerner, (2003): *Institutions, capital constraints and entrepreneurial firm dynamics: Evidence from Europe*, NBER. w10165, December.
15. R. Disney, J. Haskel, Y. Heden (2000): *Entry, Exit and Establishment. Survival in UK Manufacturing*. University of Nottingham Working Paper.
16. S. Djankov, R. La Porta, F. Lopez de Silanes, A. Shleifer (2001): *The Regulation of Entry*. CEPR Discussion Paper.
17. T. Dunne, M. J. Roberts, L. Samuelson (1988): *Patterns of Firm Entry and Exit in US Manufacturing Industries*, The RAND Journal of Economics No. 19 (4).

18. J. De Loecker, J. Konings (2003): *Creative Destruction and Productivity Growth in an Emerging Economy. Evidence from Slovenian Manufacturing*. LICOS Diss. Paper No. 138.
19. P. A. Geroski (1995): *What we do know about entry?* International Journal of Industrial Organization, 13.
20. R. Grotz, U. Brixy (2002): *Entry Rates, The Share of Surviving Businesses and Employment Growth: Differences between West and East Germany since Unification*. Uni Bonn Working Paper ERSA 2002.
21. GUS (2003): *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w 2002 roku*. Warszawa.
22. GUS (2003): *Warunki powstawania i działania oraz perspektywy rozwojowe polskich przedsiębiorstw powstałych w 2001 roku*. Warszawa.
23. C. H. Hahn (2000): *Entry, Exit, and Aggregate Productivity Growth: Microevidence on Korean Manufacturing*. Economic Department Working Papers No. 272, OECD.
24. I. Hashi, J. Mladek (1998): *Fiscal and regulatory impediments to the entry and growth of new firms: a comparative analysis of five transition economies*. CASE, Open Society Institute, Warszawa Budapeszt, Working Paper, 9.
25. I. Hashi, E. Balcerowicz, L. Balcerowicz (2003): *Barriers to Entry and Growth of New Firms in Early Transition*. Kluwer, Boston.
26. W. Hoelzl (2002): *Exit, Entry and Turbulence in Austrian Manufacturing, 1981-94*. Uni Wien Working Paper No. 21.
27. P. Ilmakunnas, J. Topi (1996): *Microeconomic and Macroeconomic Influences on Entry and Exit of Firms*. Bank of Finland Discussion Papers No. 6.
28. J. Jackson, J. Klich, K. Poznańska, J. Chmiel (1999): *The Continued Importance of Business Creation: The Dynamics of the Polish Economy (1990-96)*. Research Bulletin No. 8 (1), 5-40.
29. A. Karpiński, S. Paradysz, J. Ziemiński (1999): *Zmiany struktury gospodarki w Polsce do roku 2010*. Wyd. PAN, Warszawa.
30. L. Klapper, L. Laeven, R. Rajan (2004): *Business Environment and Firm Entry: Evidence from International Data*. NBER Working paper w10380.
31. L. Liu (1991): *Entry-Exit, Learning and Productivity Change — Evidence from Chile*. World Bank WPS 769, Washington.
32. W. M. Orłowski, Z. Żółkiewski (2001): *The determinants of firm exit and survival in transition economies. The case of Poland*. Research Bulletin No. 10 (3-4).
33. Z. Pawłowska (2004): *Przedsiębiorstwa rozwijające się w latach 1995-2000*. 'Wiadomości Statystyczne' GUS, nr 1, 28-37.
34. J. J. Rutkowski, (2002): *Tworzenie i likwidacja miejsc pracy w Polsce (1993-1999)*. Konferencja NBP 'Reformy strukturalne a polityka pieniężna', Falenty 2002.
35. A. Rybińska, A. Tokaj-Krzewska (red.), (2003): *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstwa w Polsce w latach 2001-2002*. PARP, Warszawa.
36. S. Scarpetta, P. Hemmings, T. Tressel, J. Woo (2002): *The Role of Policy and Institutions for Productivity and Firm Dynamics: Evidence from Micro and Industry Data*. OECD Working Papers No. 329.
37. H. R. Varian (2002): *Mikroekonomia, kurs średni, ujęcia nowoczesne*. Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa.
38. I. Zagoździeńska, J. Świętochowska, J. Kotowski, J. Brzozowska (2001): *Przedsiębiorstwa utworzone w latach 1994-1997 w pięciu krajach pierwszej grupy przedakcesyjnej*. GUS, Warszawa.